

PROBLEM CENE LESA NA PANJU

(Prispevki k njegovemu reševanju)

Prof. ing. Franjo Sevnik

I. OPREDELITEV NEKATERIH POJMOV

Les na panju, na štoru ali na rastilu pomeni lesno gmoto (maso) stoječega — rastočega — drevja; meri se v polnih ali kubnih metrih (m^3), ponekod pa tudi v drugih merskih enotah. Ustvarja ga narava z asimilacijo ali fotosintezo iz snovi zemlje in zraka. Človek lahko s svojim delom naravno snovanje pospešuje ali pa zavira.

V pragozdovih delujejo pri snovanju lesne mase samo prirodni činitelji. V gospodarskih gozdovih pa je v proizvodnem procesu udeleženo v manjši ali večji množini tudi človeško delo. Gozdna proizvodnja obsega vso dejavnost od semena do za sečno zrelega drevja na rastilu: nabiranje in setev semenja, gojenje sadik, melioracijo tal, pogozdovanje, čiščenje kultur in mladja, redčenje sestojev, odkazilo drevja za sečno, urejanje in upravo gozdov.

Stopnja udeležbe človeškega dela v proizvodnem procesu gozda se giblje od nič v pragozdovih do razmeroma visokega odstotka v tzv. »plantažnih gozdovih« v nekaterih kulturnih deželah, kjer hočejo pomanjkanje lesne industrijske surovine zmanjšati z intenziviranjem proizvodnje umetno osnovanih gozdov na dobrih tleh (Italija, Belgija idr., v zadnjem času tudi pri nas). Na splošno velja, da je gozdna proizvodnja v primerjavi s poljedelsko proizvodnjo glede uporabe človeškega dela ekstenzivnejša.

Les na panju v dobi deviških pragozdov pomeni torej le rezultat snovanja narave, dobrino ali pogojno uporabno vrednost. Nima pa menjalne ali prometne vrednosti oziroma vrednosti v splošnem pomenu besede, ker ni v njegovem nastajanju vsebovano človeško delo (pač pa ima lahko ceno).

Menjalno vrednost (ki vsebuje elemente: $c + v + m$) ima les na panju v dobi gospodarskih gozdov ter je po eni strani dobrina, po drugi strani pa opredmeteno človeško delo (ali zahteva le-to za reprodukcijo). Ta les ima tudi ceno — denarni izraz za vrednost.

Na svetu je še mnogo gozdov neodprtih za redno izkoriščanje, ki imajo bolj ali manj značaj pragozdov; manj je pa »deviških« pragozdov. Marsikateri so bili nekoč — le začasno — eksploatirani, pa so dandanes popolnoma zaprti.* Nasploh pa je pojem »odprtega« ali »neodprtega« gozda zelo rela-

* N. pr. ponekod v Hrvatski, Bosni in Srbiji so bili pragozdovi začasno odprti z gozdnimi železnicami, žižnicami idr., ki so bile po izvršeni eksploataciji od-

tiven, kakor je v kulturnih deželah tudi meja med »pragozdovi« in »gospodarskimi gozdovi« težko določljiva. V zadnjih sto letih se je v skladu z gospodarskim razvojem občutno spremenila ali zabisala. Pri nas — oziroma na splošno v Evropi — ne moremo torej neodprte gozdove imeti več povsem za »pragozdove« v smislu *Marxove* teorije — ki velja za ero pragozdov — saj so evropski gozdovi po večini izmerjeni, urejeni in pod strokovno upravo. Manjših neodprtih gozdnih predelov pa ne smemo obravnavati ločeno od okolja. V njih se ustvarja vrednost, čeprav se izjemoma še redno ne izkoriščajo. Za reprodukcijo lesa je namreč potrebno tudi *delo v splošnodruženem merilu* in vsako drevo ima vrednost brez ozira na to, če je zraslo v gospodarskem gozdu ali pragozdu, t. j. če vsebuje *konkretno* več ali manj ali celo nič dela.

Les se prodaja lahko na panju ali pa izdelan v gozdu oziroma na skladiščih izven gozda, postavljen na vagon, na mesto predelave ali potrošnje.

Cena lesa na panju pomeni ceno za maso lesnih sortimentov na rastilu po enoti mere (torej brez stroškov za sečnjo in izdelavo oziroma predelavo).

Za ceno lesa na panju se uporablja tudi naziv »*gozdna taksa*«. Spričo dejstva, da se ti dve oznaki včasih istovetita, včasih pa se jima pridaje različen pomen, je potrebno, da ta pojma natančneje opredelimo in ugotovimo, če, kdaj in kako ju je smotrno uporabljati.

Pojem »*cena lesa na panju*« smo opredelili že z gornjimi izvajanji. Sama beseda taksa — ki je grškega izvora — pa ima več pomenov. Za naš primer sta važna praktično le dva:

1. službeno ali uradno določena cena oziroma denarna dajatev zanjo;
2. pristojbina — denarna dajatev v zvezi s kakšno storitvijo države oziroma javne uprave ali za uporabo javnih ustanov; velik del taks ima pri nas značaj neposrednih ali posrednih davkov.

Na splošno pomeni beseda taksa v tej zvezi dajatev za neko stvar ali storitev, katere vrednost ni natančno določena oziroma je ni mogoče natančno opredeliti.

V gozdarstvu se rabi beseda taksa največ v zvezi s prodajo lesa (ali postranskih gozdnih proizvodov), in sicer v gozdu na rastilu. Povečini gre za ceno lesa na panju, ki jo ponekod imenujejo »*gozdna taksa*« (srbsko-hrvatsko »šumska taksa«, rusko »lesnaja taksa«, nemško: *Holztaxe*, *Stocktaxe*, *Taxpreis* ipd.). Ta oznaka ima že dolgo tradicijo. Že v starih časih, ko se je pravica lastnine ali posesti raztegnila tudi na gozdove, je prenehalo prej povsem svobodno izkoriščanje lesa, plodov in drugih dobrin. Zanje so začeli pobirati svojevoljno ali pa sporazumno določene zakupnine, dalje storitve (izdelavo drv, vožnje idr.) in dajatve (med, lovne ali domače živali idr.), najprej v naravi, pozneje pa v denarju. Tako so n. pr. že pred stoletji rudniki dobivali v izkoriščanje gozdove za svoje potrebe po lesu in oglju proti plačilu določene takse ali pristojbine, ki je imela često le značaj neke priznalnine za tujo lastnino gozda. Podobne primere imamo mnogokje še dandanes. Tako n. pr. pobirajo minimalne dajatve za nabiranje zdravilnih zelišč.

stranjene. Ceni se, da ima Jugoslavija sedaj še okoli 350 000 ha nepristopnih gozdov, v katerih se v glavnem sploh še ni sekalo ali pa le v neznatni meri (Šurić, S.: Planiranje u šumskoj privredi. Referat za svetovanje u Ohridu, 1954, str. 28).

gob idr. v državnih oziroma javnopravnih, ponekod pa tudi v privatnih gozdovih; te dajatve, ki jih imenujemo takse ali pristojbine, bi v nekaterih primerih mogli šteti kot odškodnino za škodo, povzročeno v gozdovih na podmladku s hojo pri nabiranju gozdnih sadežev, v večini primerov pa pomenijo le dajatve, s katerimi se priznava državna oziroma tuja lastnina. Značaj pristojbine ali takse imajo tudi prispevki v gozdni sklad, ki je bil v LRS osnovan l. 1951; ponekod se je zanje tudi udomačil naziv »gozdna taksa«, kar bi ustrezalo pod 2. navedenemu pomenu.

Poleg naštetih primerov je v gozdarstvu pod nazivom »avstrijska kame-ralna taksa« poznan tudi način za izračunavanje letnega poseka lesa ali etata na temelju trajnega gozdnega gospodarstva.

Z ozirom na prednjo opredelitev pojma taksa pod 1. bi lahko v ustreznih primerih imenovali ceno lesa na panju tudi »gozdna taksa«, torej le v primerih, ko se cena lesa na panju določi uradno ali samovoljno iz kakršnih koli razlogov brez ozira na njegovo stvarno vrednost. Nikakor pa ta naziv ni upravičen v primeru, ko se je prodajna cena lesa formirala na podlagi ponudbe in povpraševanja — n. pr. konkretno na javnih dražbah ali na borzah. Tudi cena lesa oziroma raznih lesnih sortimentov na panju, ki smo jo dobili deduktivno iz prodajne cene lesnih sortimentov na svetovnem tržišču, nima značaja takse po gornjem pojmovanju. Povprečna menjalna vrednost lesnih sortimentov — izražena v abstraktni ceni — sestoji iz vrednosti surovine, t. j. lesa na panju ter količine dela — opredmetenega in živega —, uporabljenega za obdelavo ali predelavo in za transport lesa. Cena lesa na panju je v tem primeru le del vrednosti oziroma cene končnega produkta. Njeno oblikovanje je rezultat delovanja zakona o ponudbi in povpraševanju; nima torej značaja uradno določene cene ali cene, ki jo je lastnik enostransko določil in je lahko enaka povprečni tržni ceni, nižja ali pa tudi višja od le-te (n. pr. za posebno redke ali dragocene sortimente). *Usekakor moramo torej razlikovati samogibno formiranje cen lesa na panju od samovoljnega, ki ga predstavlja pojem »gozdna taksa«.*

Z razvojem kapitalizma se je začelo v gozdarskih strokovnoznanstvenih delih ostreje razlikovati med pojmom takse in svobodno oblikovanimi cenami. Iz starejše nemške literature navajam Forst-und Jagdlexikon, Berlin 1888 — druge definicije o tej stvari nisem mogel zaslediti —, kjer je na strani 662/663 pojem »gozdna taksa« opredeljen takole:

»Prodaja po taksi je prodaja po ceni, določeni po lastniku gozda. Ta cena se imenuje taksa, revirna cena, tarifna cena itd.; vedno naj bo enaka trenutni lokalni vrednosti in se je drži. Določa se iz povprečne prodajne cene lesov posameznega sortimenta, ki so prišli v zadnjem času iz določenega okraja do prodaje na tržiščih ali lesnih dražbah. Čim svobodnejše je bilo na poslednjih gibanje ponudbe in povpraševanja ter čim večje količine so bile prodane, tem pravilnejša je taksa.

Da se zadosti časovnemu spreminjanju cen, se morajo takse najmanj enkrat letno na novo določiti. Krajevna raznolikost cen se kaže v taksi s tem, da se izločijo taksni predeli, cone cen ali tržni položaji tako, da se združijo kraji z isto višino cen v enem taksnem predelu.

Če bi se prodal ves les po taksah, bi bilo pravilno ugotavljanje tarifnih cen skoraj nemogoče. Le iz tega razloga *pomeni prodaja po taksi samo*

izjemni način prodaje lesa. Takšne izjeme nastanejo v sili, pri redkih ali pa tudi malenkostnih objektih, pri vrstah, ki se niso mogle oddati z dražbo, pri drobnem porabnem lesu, koder so zahteve upravičencev itd. Kljub temu, da se prodaja po taksi uporablja samo izjemoma, se ne more pogrešati vsakoletno določevanje taks, ker nudijo le-te merilo za oceno ponudb na dražbi in pri prostoročni prodaji.

Iz gornjega sledi, da označujeta pojma »cena lesa na panju« in »gozdna taksa« dve gospodarski kategoriji.

V Sovjetski zvezi so pa opustili pojmovanje »cene lesa na panju« in uvedli na splošno naziv »gozdna taksa«, kakor je posneti po strokovni literaturi. *Solovjev* (26) pravi glede opredelitve teh pojmov naslednje: »Cena lesa na panju pomeni ceno enote količine nekega sortimenta, dokler je ta sortiment v rastočem drevesu, dobljeno na osnovi precej nestalnih ali nedoločenih elementov. Zaradi tega je tudi cena lesa na panju do skrajnosti nestalna postavka. Nasprotno pa pomeni taksa na les ali gozdna taksa določeno normo, ki jo določajo organi javne oblasti in ki ima po navedenem ceno lesa na panju samo za izhodišče«. Vendar s tem še ni izčrpana definicija gozdne takse po *Solovjevu*.

V predaprilski Jugoslaviji je Ministrstvo za gozdove in rudnike leta 1929 izdalo »Navodila za sestavo kalkulacij gozdne takse«, v katerih takso definira takole: »Gozdna taksa je tista cena, po kateri se les na panju oziroma drugi gozdni proizvodi na svojih nahajališčih v gozdu prodajajo oziroma kupujejo«. Pojma cena lesa na panju in gozdna taksa se torej ne ločita.

Pri nas v Sloveniji so v predaprilski Jugoslaviji — in še prej — naziv »gozdna taksa« tudi v strokovnih krogih le redko uporabljali, med nestrokovnjaki pa sploh ni bil znan. Splošno znan in rabljen pa je bil — in je še — pojem taksa kot pristojbina za usluge, ki jih nudi država ali javna ustanova kot oblast in podjetnik. Takrat so vse službeno odrejene cene lesa temeljile na cenah, ki so rezultirale iz ponudbe in povpraševanja. Izjemo bi pomenili morda le cenovniki za povračilo gozdnih škod, ki so temeljili sicer na deduktivno ugotovljenih cenah lesa na panju, a so vsebovali tudi faktorje, s katerimi so te cene pomnožili v določenih odškodninskih oziroma kazenskih primerih. Tako določena uradna cena bi imela po kriteriju pod 1. upravičeno naziv »gozdna taksa«.

Iz prednjega sledi, da sta kategoriji »gozdna taksa« in »cena lesa na panju« tudi zgodovinski kategoriji, ki se vsebinsko spreminjata bolj ali manj s spremembo proizvodjalnih odnosov. Zaradi tega je opredelitev teh pojmov stvar družbene konvencije. Če so namreč stvari in njihova medsebojna razmerja spremenljiva, so tudi njihovi miselni odsevi, pojmi, podvrženi spremembam. Težko jih je vklepati v stroge definicije, lažje jih je razlagati v njihovem zgodovinskem poteku formiranja.

Nastane vprašanje, če in v koliko je umesten naziv »gozdna taksa« v naši današnji terminologiji. To vprašanje je ozko povezano z važnejšim vprašanjem, namreč s tem, kakšen značaj in vlogo ima cena lesa na panju v našem prehodnem razdobju iz kapitalizma v socializem, posebno spričo nastalih sprememb v našem gospodarskem sistemu v zadnjem času. Preden pa odgovorimo na ta vprašanja, bo prav, če se поблиže seznanimo z značajem in vlogo cene lesa na panju oziroma gozdne takse v kapitalizmu in socializmu.

II. FORMIRANJE CENE LESA IN DRUGIH GOZDNIH PROIZVODOV V KAPITALIZMU

V kapitalizmu pomeni gozd ne le proizvajalno sredstvo, temveč po nekaterih avtorjih tudi kapital — produktivni kapital — sestojč iz zemljišča in sestojev drevja (lesne zaloge). Buržoazni ekonomski teoretiki se v svojem gledanju na gozdno proizvodnjo delijo na razne smeri, v glavnem pa na dve: ena smatra gozd za organsko povezavo tal in lesnih sestojev, ki kot celotno proizvajalno sredstvo donaja lastniku rento, nazvano »gozdna renta«; (organska celota je posebno izrazita pri prebiralnem gozdu). Druga smer pa obravnava posebej zemljišče kot proizvajalno sredstvo, ki donaja lastniku zemljiško rento, posebej pa gozdne sestoje, ki donajajo lastniku sestojno rento (izrazito pri izjemnih primerih gozdno-poljskega gospodarjenja). V gozdarski praksi se takšna delitev skoraj ne pojavlja, temveč se operira le z »gozdno rento«.*

V gozdnem gospodarstvu se pojavlja — kot posledica kapitalističnih odnosov oziroma kot del presežne vrednosti — tako absolutna zemljiška renta, kakor tudi diferencialna zemljiška renta. Od le-te je diferencialna renta položaja, ki izvira iz diferencialne lege gozdov, pomembnejša od diferencialne rente plodnosti ali rodovitnosti (ki izvira iz diferencialne bonitete gozdnega zemljišča), medtem ko je v poljedelstvu obratno. To je posledica večje količine družbeno potrebnega gojitvenega dela (minulega in živega) po ha oziroma po enoti proizvodnje, ki je vsebovano v poljedelskih proizvodih, in s tem njihove večje vrednosti na mestu proizvodnje. V proizvodih gozda pa je na splošno vsebovano sorazmerno malo družbeno potrebnega dela in imajo zaradi tega manjšo vrednost. Razmerje med vrednostjo in transportnimi stroški po enoti teže je zategadelj za les neugodno. K temu pridejo še večji stroški transporta lesnih proizvodov zaradi njihove manj ustrezne oblike; prevozni stroški gozdnih proizvodov dosegajo na splošno povprečno $\frac{1}{3}$ njihove tržne cene. *Kraljič* (12) navaja, da vplivajo na tržno ceno pšenice stroški pridelave 10-krat več kot stroški transporta, na tržno ceno proizvodov izkoriščanja gozdov pa vplivajo stroški transporta 16-krat več kot stroški proizvodnje lesa na panju. V poljedelstvu je torej odločilen vpliv plodnosti zemljišča, ki povzroča znatne diferencialne zemljiške rente plodnosti; v gozdnem gospodarstvu pa je odločilen vpliv položaja, ki povzroča znatne diferencialne zemljiške rente položaja.

Zaradi naravne omejenosti plodnih zemljišč in še posebej gozdov, kakor tudi zaradi dolžine proizvajalnega ciklusa, ima zemljiška posest do določene mere monopolni položaj; le-ta pride posebno do izraza v primeru nezasičenosti tržišča. To dejstvo omogoča lastnikom gozdov, da poleg nadoknade ekvivalenta družbeno potrebnega dela za les na panju pridobijo določeno absolutno zemljiško rento in večji ali manjši del posebnega dobička, ki ga ustvari podjetnik pri eksploataciji gozdov zaradi njihove diferencialne lege. Tako

* Glej Hufnagl, L.: *Praktische Anleitung zur Waldwertrechnung*. Wien, 1934.

Stran 14: »Wie sich der Kapitalswert eines Waldes aus dem Werte des Bodens und jenem des Holzbestandes zusammensetzt, so hat man versucht, auch die Waldrente in ihre Komponenten Bodenrente und Holzbestandesrente zu zerlegen...«

Stran 20: »Praktisch dürfte sich nur äusserst selten das Bedürfnis ergeben, die Waldrente in ihre Teile — Bodenrente und Bestandesrente — zu zerlegen...; eine solche Trennung kann immer nur gutachtlich, nicht streng rechnerisch erfolgen.«

sestoji vrednost oziroma cena lesa na panju (če vzamemo, da tržne cene ustrezajo vrednosti) iz vrednosti proizvoda gozdnega gospodarstva in dela vrednosti, ki izvira iz izkoriščanja gozdov (diferencialne rente položaja) ter absolutne zemljiške rente.

V pogojih kapitalistične proizvodnje se cena proizvodov zemljišč (gozdov) ravna po najneugodnejših pogojih dane proizvodnje (bonitete zemljišča, klime oziroma lege in lesne zaloge), po katerih še morajo posamezna privatna gospodarstva proizvajati, da bi zadovoljila nujne, neobhodne družbene potrebe. Cena lesnoindustrijskih proizvodov se pa ravna po povprečnih pogojih dane industrijske proizvodnje (po povprečju vseh vloženih individualnih del), podobno kot v drugih industrijskih panogah.

V kapitalističnem gospodarskem sistemu se cene lesa oziroma gozdnih proizvodov oblikujejo pod vplivom delovanja zakona povprečne profitne stopnje; z drugimi besedami, na splošno podobno po zakonu o ponudbi in povpraševanju kakor v drugih panogah kapitalistične blagovne proizvodnje, vendar z določenimi omejitvami. Formiranje cene na podlagi svobodne konkurence je v veliki meri odvisno, poleg splošnih monopolističnih tendenc, od lastninskih odnosov gozdov, t. j. predvsem od okolnosti, če in v koliko obstajajo ali prevladujejo v posameznih deželah privatnokapitalistični ali državno-kapitalistični odnosi.

Omenili smo, da gozdna posest, predvsem velika gozdna posest, državna ali privatna, pomeni do neke mere monopolni položaj v gozdni proizvodnji in tudi v lesnem gospodarstvu države. Spričo svojega velikega splošnodružbenega pomena so gozdovi pomemben predmet gospodarske politike; posebno velja to za javne gozdove.

Kakor znano je v kapitalističnih državah več ali manj gozdov v državni ali javnopravni lasti (v ZDA* jih je 27%, v Kanadi celo ok. 92%, v Švici 73%, v predaprilski Jugoslaviji jih je bilo leta 1938 ok. 32%). Vendar v teh gozdovih ne gospodarijo povsem po privatnokapitalističnih načelih, to je, da bi bil dobiček v denarju — finančni efekt — edini cilj gospodarjenja brez ozira na interese skupnosti. Ti gozdovi imajo kot skupna last poleg družbeno-ekonomskih in zaščitnih tudi druge družbene funkcije oziroma obveznosti (ki pa niso vedno v interesu vseljudske skupnosti, temveč čestokrat le vladajočega razreda). V predvojni Jugoslaviji so n. pr. prejeli iz državnih in javnopravnih gozdov v precejšnji meri les oziroma gozdne proizvode brezplačno ali pa po znižani ceni revnejši sloji in razne javne ustanove, domača lesna industrija je uživala ugodnosti v pogledu zagotovljene alimentacije z lesom itd. Podobno je tudi v raznih drugih kapitalističnih državah.

Privatniki pa takšnih obveznosti nimajo oziroma se jih izogibljujejo. V Nemčiji, kjer je tudi velik del gozdov v lasti države ali javnopravnih teles

* V ZDA je bilo do prve Rooseveltove vlade 80% vseh gozdov v privatni lasti. Spričo nesmotrnega, roparskega privatnega izkoriščanja in uničevanja teh gozdov je drž. departement za poljedelstvo in gozdarstvo stavil predsedniku predlog, da se v interesu skupnosti poveča javnopravni gozdni fond tako, da bo obsegal ok. polovico vse produktivne gozdne površine. Ti načrti pa so bili le malo uresničeni, privatni sektor se je zmanjšal doslej le za 7% — na 73%; državnokapitalistična načela se torej le počasi uveljavljajo. (Po H e s k e, F.: »Besitz und Verpflichtung«, Hamburg — Reinbek 1950, str. 80—81).

(v obdobju med obema svetovnjima vojnama jih je bilo 52%), so pristaši največje zemljiške rente v gospodarstvu stalno zahtevali, da se mora v teh gozdovih gospodariti strogo po istih načelih kot v privatnih velegozdovih, to se pravi, po načelu rentabilnosti brez upoštevanja socialno-političnih momentov, ker se sicer privatnim kapitalistom preveč škoduje s tem, da se zbijajo cene lesnih proizvodov. Kjer pa so velika gozdna posestva v rokah privatnikov — kakor n. pr. v ZDA —, imajo ti marsikje monopolni položaj in diktirajo cene. Na splošno se pa gospodari v javnih gozdovih kapitalističnih držav po kapitalističnih načelih (državni kapitalizem) in diferencialna renta se pobira v korist države.

O povsem »svobodnem« formiranju cen lesa v posameznih državah torej skoraj ni mogoče govoriti, veliko manj kakor glede kmetijskih in drugih proizvodov. Pod vplivom navedenih činiteljev cene lesa bolj ali manj odstopajo od vrednosti, stihijsko, kot je to v kapitalizmu splošen pojav. Nihanje cen okoli vrednosti je najmanjše — ima najmanjšo amplitudo — pri formiranju cen na svetovnem tržišču, kjer pridejo protislovja do izraza v večjem merilu. Tu se monopolistične tendence dušijo kolikor toliko z uvozom lesa iz drugih držav (tako n. pr. ZDA uvažajo les kot surovino za celulozo iz Kanade, čeprav imajo še okoli $\frac{1}{3}$ neodprtih gozdov — pragozdov — in silna finančna sredstva) ali z drugih kontinentov. Povprečne svetovne tržne cene lesa oziroma lesnih sortimentov pa se kažejo pri formiranju cen v posameznih državah uvoznih in izvoznih lesa bolj kakor v tistih, ki niso navezana toliko na svetovno tržišče z lesom; takšnih je pa prav malo.

Z drugimi činitelji, ki vplivajo na formiranje cene lesa — ukrepi za izravnavo trgovinske bilance i. dr. — in povzročajo, da se te bolj ali manj odmikajo od vrednosti lesa, se ne bom ukvarjal. Obravnaval bom pa podrobneje vprašanje formiranja cen lesa na panju oziroma načine, ki se v gozdarski ekonomiki kapitalističnih držav najčešče pojavljajo.

Po pravnem pojmovanju je drevo nepremičnina, ki se kot taka ne more odtujiti brez svojega substrata. Šele ko drevo posekamo, postane les tržno blago. Vendar posekani les ni v vsakem primeru blago. Če namreč proizvajalec z lesnim produktom zadošča samo svoji lastni potrebi, ne ustvarja blaga, temveč le uporabno vrednost; blago ustvarja le takrat, če proizvaja les oziroma lesne sortimente za druge, za tržišče, torej, če ustvarja družbeno uporabno vrednost. Proizvodi gozdnega in lesnega gospodarstva so podvrženi zakonu tržne vrednosti.

Vrednost je v kapitalizmu količinsko težko opredeljiv pojem* in izvajanje povprečne cene lesa na panju — po induktivni metodi — ni mogoče. Cena lesa na panju se oblikuje v konkretnih primerih s prostoročno prodajo, na javnih dražbah ali po submisiji, lahko pa se tudi izvaja iz prodajne cene lesa oziroma lesnih proizvodov na tržišču (žel. postaja, industrijski obrati, potrošniški centri), to je po deduktivni ali retrogradni metodi.

* Nekateri ekstremno subjektivistično usmerjeni buržoazni ekonomisti odklanjajo ceno kot izraz vrednosti, češ da zaradi subjektivne cenoitve dobrin sploh ni mogoče izraziti vrednosti. (Po Godbersen, R.: »Theorie der forstlichen Oekonomie«, Neudam, 1926, str. 81).

Izvajanje cene lesa na panju iz prodajne cene lesnih proizvodov na tržišču se izrazi lahko s splošno formulo takole:

$$C = P - S - Z \quad (1)$$

C = cena lesa na panju;

P = prodajna cena blaga (naloženo na vagon ali podobno), ocenjena na podlagi ponudb in povpraševanja;

S = stroški sečnje, izdelave, spravila, prevoza, uprave in prodaje (ocenjeni po občasnih razmerah);

Z = zaslužek (obresti od vložnega kapitala in podjetniški dobiček) ali profit, ki se izračuna iz gornjih postavk.

To pomeni, da ceno lesa na panju dobimo na ta način, da od prodajne cene lesnih proizvodov na tržišču odštejemo stroške in zaslužek (profit), opredeljen za kapitalista oziroma podjetnika.

Odstotek podjetniškega dobička se izračuna iz razmerja med kapitalom, vloženim za les na panju — C — in za produkcijske stroške — S — ter zaslužkom — Z:

$$100 : p = (C + S) : Z \quad (2)$$

p = odstotek obrestovanja oziroma dobička.

Iz formule (1) in (2) izračunamo:

$$Z = \frac{P}{1 + \frac{100}{p}} \quad (3)$$

Splošno formulo lahko pišemo tudi:

$$C = \frac{P}{1,0p} - S \quad (4)$$

Solovljev (26) pa jo postavlja in obrazloži takole:

$$T = \frac{P}{1 + 0,0p} - (r + t), \text{ kjer je:}$$

T = gozdna taksa;

P = cena lesa na tržišču;

p = odstotek podjetniškega dobička;

r = stroški sečnje in izdelave;

t = stroški transporta proizvodov do tržišča.

Cena lesa na panju v kapitalizmu je torej denarni izraz za vrednost lesa na panju. Po svojem postanku pa je rezultat borbe različnih interesov: posestnika gozda, ki hoče dobiti čim večjo gozdno rento; podjetnika oziroma lesnega trgovca ali industrijalca, ki želi doseči čim večji zaslužek, ter delavcev, ki hočejo svojo delovno silo čim dražje prodati, t. j. biti čim manj izkoriščani.

Po navedenih formulah in raznih drugih podobnih obrazcih, ki se uporabljajo v gozdarski ekonomiki kapitalističnih dežel, lahko računamo ceno lesa na panju posebej za vsak sortiment.

V predvojni Jugoslaviji so o ceni lesa na panju precej razpravljali: Lohwasser (13), Pipan (19), Sarnavka (23), Šurić (29), Ugrenović (31), Waszner (34). Pri kalkulacijah za prodajo lesa na panju v državnih gozdovih so uporabljali za ugotovitev cene lesa na panju po sortimentih razne formule, v prvi vrsti pa *Barthovo* in *Wasznerjevo* — izhajajoče iz prednjih splošnih formul.

Barthova formula:

$$C = \frac{P}{1,0 p} - S$$

Wasznerjeva formula:

$$C = \frac{2}{2,0 p_1} (P - Z) - S$$

$$Z = \frac{P}{\frac{50 \times 2,0 p_1}{p_2}} + 1$$

p_1 = obrestna mera za vloženi kapital;

p_2 = podjetniški dobiček;

p = iz *Barthove* formule je v tem primeru enak $p_1 + p_2$.

Ta formula je bila podlaga pri izdelavi »Navodil za sestavo kalkulacij gozdne takse« I. 1929. Od *Barthove* formule se razlikuje v tem, da ne računa z obrestmi za celo leto, temveč samo za pol leta; predpostavlja namreč, da nastanejo stroški postopoma v teku leta in vzame zaradi tega, kot da so nastali vsi v sredini leta.

Pri izkoriščanju gozdov prihajata v poštev dva primera: enoletno in večletno poslovanje. V prvem primeru ni potrebna zgraditev raznih naprav in prometnih sredstev, v drugem primeru pa so potrebne investicije za več let, ki se morajo amortizirati. Temu ustrezno se prilagodijo formule za kalkulacijo gozdne takse.

Odstotek zaslужka ali profita — p — so jemali za drva 20%, za stavbeni les pa 30% ($p_1 = 10\%$, $p_2 = 10\%$ pri drveh, 20% pa pri stavbenem lesu).

V splošni formuli za ugotavljanje cene lesa na panju sta člena $S + Z$ lahko manjša, enaka ali pa večja od P . V prvem primeru je C večji, v drugem enak, v tretjem pa manjši od 0. To pomeni, da je cena lesa na panju računsko lahko tudi negativna. V resnici pa se to v kapitalistični blagovni izmenjavi ne dogaja, oziroma se dogaja le izjemoma, ker podjetnik noče ali ne more delati z izgubo. Kapitalistični eksploataciji so postavljene meje z višino stroškov za izdelavo in transport, posebno s poslednjim. Če so ti preveliki, lastnik gozda ne more prodati lesa. Tako ostanejo čestokrat tudi mnogi oddaljeni predeli gospodarskih gozdov neizkoriščeni, posebno v časih neugodne konjunktore na lesnem tržišču. Diferencialni položaj gozda ima torej izredno velik pomen za višino cene lesa na panju.

Lesni industrialci in trgovci navedenih formul na splošno niso uporabljali, temveč so kalkulirali cene lesa na panju v konkretnih primerih vsak na svoj način, vendar po načinu, ki ustreza osnovni splošni formuli (1), to je na deduktivni ali retrogradni način iz predvidenih rezultatov trgovskih poslov (19). Formule so porabljali državni organi za splošno orientacijo pri izklicnih cenah oziroma za analize ponudb na dražbah, za sestavo cenovnikov lesa i. pd.

Izhodišče za izračunanje cene lesa na panju v posameznih konkretnih primerih so bile na splošno cene lesnih sortimentov oziroma izdelkov franco vagon ali v glavnih potrošniških centrih. Ugotavljanje povprečnih dejanskih prodajnih cen pa je bilo težaven posel. Skoraj vsa lesna industrija in izvozna trgovina z lesom je bila namreč v stari Jugoslaviji v rokah privatnikov — izvzemši veliko državno lesnoindustrijsko podjetje »Sipad«, dalje »Destilacija drva Teslić« v Bosni (ki sta svoje proizvode tudi izvažali). Znano pa je, da trgovci skrbno prikrivajo rezultate svojih kupoprodaj, da so njihovi poslovni zaključki oziroma dosežene cene v veliki meri poslovna tajnost, bodisi iz špekulantskih oziroma konkurenčnih nagibov, bodisi iz davčnih razlogov. Zaradi tega državni organi od njih le redkokdaj dobijo natančne podatke. Spričo dejstva, da je bilo treba ugotoviti čim natančneje izhodišče za računanje cene lesa na panju, to je povprečne prodajne cene iz dejansko doseženih cen na tržišču, so državne ustanove posvečale temu delu posebno skrb; stroške za izdelavo oziroma predelavo, transport, nakladanje na vagon i. dr. raznih lesnih sortimentov pa je bilo precej lahko dognati.

Ministrstvo za gozdove in rudnike v Beogradu je zato odredilo, da morajo organi državnih gozdov in gozdnega nadzora pri upravno-političnih ustanovah skrbno zasledovati gibanje cen gozdnih oziroma lesnih proizvodov. Od leta 1929 dalje — odredba št. 11522 z dne 18. III. 1929 — so morale vse državne gozdne direkcije pošiljati ministrstvu mesečna poročila o gibanju cen glavnih gozdnih proizvodov, ki so bili v prometu na tržiščih na področju posameznih direkcij. Sestavljena so morala biti po vrsti lesa in sortimentih čim natančneje, da so prikazovala dejanske tržne cene. Ministrstvo je hotelo imeti trdno osnovo za svoje kalkulacije in odrejanje gozdne takse oziroma za sestavo cenovnikov za malo prodajo.

V zvezi z uporabo zakona o gozdih so bila izdana navodila za gozdne uprave (čl. 20 navodil št. 30 541/30), v katerih je bil predpisan postopek za sestavo cenovnika za prodajo gozdnih proizvodov iz državnih gozdov v mali prodaji in za obračunavanje gozdnih škod v državnih gozdovih. Cenovniki so veljali za 1 leto, in sicer od 1. oktobra enega do 30. septembra drugega leta. Direkcije državnih gozdov so jih morale pravočasno predložiti ministrstvu v odobritev. Cene po teh cenovnikih so veljale kot minimalne, pod katerim ni bilo dovoljeno prodajati.

Za Slovenijo so važni cenovniki bivše državne Direkcije šum v Ljubljani. Izdajala je cenovnike za:

1. drva na panju;
2. les (tehnični) na panju;
3. droben poraben les in les za obrtne namene;
4. postranske gozdne užitke in postransko gospodarstvo;
5. izkoriščanje lova (in ribolova).

Cenovnike so prilagajali krajevnim razmeram in tržnim zahtevam okoliša gozdov. To je bilo najlažje doseči po gozdnih upravah. Teritorij uprav so porazdelili po vrednostnih razredih (I—VI) z ozirom na izvozne in pravilne razmere.

Banska uprava v Ljubljani (razpis III/7-1149/11 z dne 4. IV, 1933) je izdajala cenovnike za povračilo škode v gozdovih, ki so bili sestavljeni po okrajih. Vsebovali so podatke:

1. povprečno stvarno ceno lesa na panju (posebej za les za kurjavo — oglje — in les za tehnično rabo, razdeljeno na tri vrste: najboljše, srednje, slabo);
2. povprečno stvarno ceno za sadike in odganjke;
3. povprečno stvarno ceno za razne druge gozdne pridelke v gozdu;
4. povprečne cene za že posekan in izdelan les v gozdu;
5. stroške za izdelavo in vožnjo;
6. vrednost pašnikov.

Te stvarne cene so bile osnovne takse, ki so se v raznih otežujočih okolnostih pomnožile dva do desetkratno (po kazenskih določilih zakona o gozdih § 150—171).

Cenovnike za povračilo škode v gozdih so sestavljali le po okrajih, medtem ko notnega cenovnika za les na panju za vso banovino ni bilo, še manj seveda za vso državo. Obnavljali so jih vsakih 5 let, le v primeru večjih sprememb cen lesa na tržišču pa lahko tudi med tem časom.

Cene lesa na panju po cenovniku za povračilo škode v gozdovih po okrajih so bile v glavnem nekoliko nižje od cen po cenovnikih državnih gozdnih uprav. To pa zaradi tega, ker je bila kakovost lesa v državnih gozdovih na splošno nekoliko boljša od one v privatnih, predvsem v malih kmečkih gozdovih.

Pri kalkulaciji cene lesa na panju so državne oziroma javnopravne ustanove in tudi nedržavna velika gozdna gospodarstva uporabljala v največji meri podatke domačih — deloma pa tudi tujih — borz za blago in vrednote. Borze v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani so izdajale za vsak dan, ko je borza poslovala (ob sobotah in nedeljah ni poslovala), službene tečajnice za razno blago: les, žita, mlevske izdelke, deželne pridelke, premog. Tečaji so vsebovali najnižje in najvišje dosežene cene franco vagon nakladalna postaja kot povprečje izvršenih zaključkov na borzi, z upoštevanjem občasne situacije in tendenc na splošnem tržišču.

Za nas so važni službeni tečaji ljubljanske borze.* Za les so njene tečajnice vsebovale po vrsti drevja naslednje sortimente:

smreka, jelka: hlodi, brzojavni drogovi, tesan les, žagano blago, brusni les za celulozo

bukev: hlodi, žagano blago

hrast: hlodi, bordonali, žagano blago

oreh: žagano blago (samo plohi)

brest: žagano blago (samo plohi)

javor: žagano blago (samo plohi)

jesen: žagano blago (samo plohi)

* Borza za blago je bila ustanovljena leta 1922, za vrednote pa leta 1924. Leta 1925 so bile izdane »Obče in posebne uzance za trgovanje z lesom«.

lipa: žagano blago (samo plohi)
parketi: hrastovi in bukovi
železniški pragovi: hrastovi in bukovi
drva: hrastova in bukova
ogljje.

Na borzi je bilo ostvarjenih le 10—15% vseh zaključkov za prodajo lesa v Sloveniji, in sicer le za lesne proizvode, ki so bili predmet kupoprodaje med trgovci. Zaključki za les na panju niso bili predmet borznih poslov.

Važno pomagalo za ugotavljanje prodajnih cen je bil cenovnik za zavarovanje valute pri izvozu blaga, ki ga je izdajalo finančno ministrstvo — generalni inšpektorat — v Beogradu od leta 1931 dalje na podlagi čl. 6 deviznega pravilnika. Posebni predpisi za zavarovanje valute so imeli namen, da zagotove Narodni banki čimveč tujih valut za izvoženo blago. Dogajalo se je namreč, da so tuji in mnogi domači izvozniki nalagali izkupiček za izvoženo blago v inozemstvu kot izvoz svoje imovine ali v špekulativne namene, namesto da bi protivrednost v tujih valutah uvozili. S tem so slabili denarno podlago oziroma kupno moč dinarja. Po navedenem deviznem pravilniku pa so bili izvozniki primorani uvoziti vso dejansko doseženo protivrednost, najmanj pa v višini, ki jo je določal za posamezne sortimente blaga cenovnik po ustrezni merski enoti. Ti zneski so bili dejansko neka povprečna, izkalkulirana cena za proizvode franco vagon železniška obmejna postaja, za razliko od cen po borznih tečajnicah, ki so pomenile povprečne cene franco vagon na železniških postajah v notranjosti države.

Zaradi kolebanja cen na svetovnem tržišču je bilo treba cenovnik za zavarovanje valute od časa do časa spreminjati. Postavke cenovnika so bile na splošno razmeroma visoke in dogajalo se je, da izvozniki niso dosegli ustreznih cen v inozemstvu. V takšnem primeru je moral izvoznik z dokumenti dokazati, da pri prodaji dejansko ni dosegel po cenovniku predvidene cene in da zato predpisanega zneska tujih valut ne more opravičiti v celoti; le v takem primeru se mu je razlika odpisala.

Izvozniki so bili zainteresirani na tem, da so bile cene po cenovnikih za zavarovanje valute čim nižje in jim je tako ostalo čimveč deviz za svobodno razpolaganje. Nasprotno temu pa je bil interes države, da dobi čimveč deviz Narodna banka. Cene za les po tem cenovniku so bile torej rezultanta navedenih komponent in zato prilično realne. Manj zanesljive pa so bile cene po borznih tečajnicah, ne samo zaradi razmeroma majhnega števila borznih zaključkov, temveč tudi zaradi tega, ker so bile borze bolj dostopne vplivom velikih trgovcev in industrialcev (borze, kot organizirana tržišča, je ustanavljal veliki kapital!) ter interesom borznih mešetarjev. Vendar se te težnje niso mogle uveljaviti v preveliki meri; tudi so bile včasih v medsebojnem nasprotju, včasih so prvi skušali cene dvigati, drugi pa jih zniževati, včasih pa je bilo obratno. Tako so se vplivi v daljšem času — v teku enega leta — precej izenačevali. Zato so pomenile borzne tečajnice najustreznejši odsev prosto formiranih povprečnih cen na podlagi ponudbe in povpraševanja; to pa še posebno zaradi tega, ker pri njihovi sestavi niso bili upoštevani samo dnevno realizirani rezultati — često maloštevilnih — kupoprodaj, temveč tudi splošne razmere na tržišču in so tako predstavljale realen presek zaključkov na področju lesne trgovine v Sloveniji. Pri sodnih procesih ali pri arbitražah so tvorile borzne tečajnice osnovo za dokazilni postopek.

Cenovnike za zavarovanje valute so objavljali v Službenih novinah oziroma Uradnem listu, borzne tečajnice je prodajala borza, cenovniki za povračilo škode v gozdovih kakor tudi cenovniki za male prodaje lesa oziroma gozdnih proizvodov pa so rabili le za službene namene in jih niso objavljali.

Organi, ki so bili zaposleni s kalkulacijo cen lesa na panju, so morali vestno spremljati gibanje cen na svetovnem tržišču in v notranjosti države — ki je bilo bolj ali manj veren odsev sprememb na svetovnih tržiščih —, poznati krajevne, splošne gospodarske razmere ter pogoje za eksploatacijo gozdov, predelavo lesa in menjavo gozdnih oziroma lesnih proizvodov, poizvedeti za rezultate dražb ali raznih večjih kupoprodaj, skratka, ugotoviti so morali vse elemente in momente, ki so potrebni za natančno analizo občasne situacije in perspektiv za nadaljnji razvoj. Le tako je bilo mogoče dobiti realne osnove za ugotavljanje cene lesa na panju v določene namene.

Les na panju so prodajala državna, javnopravna in velika privatna gozdna gospodarstva v večjih množinah praviloma na dražbah, redkeje v submisijah (to je na podlagi tajnih pismenih ponudb brez objave posebne licitacije), na malo pa navadno po posebnem cenovniku za male prodaje. Kmetje in drugi manjši gozdni posestniki so sklepali navadno le individualne kupčije za les na rastilu po svoji razsoji. Pri tem so za primerjavo uporabljali rezultate bližnjih dražb oziroma večjih kupoprodaj, ki so jih prilagodili določenim razmeram, ali pa so izvajali prodajno ceno iz povprečne prodajne cene lesnih sortimentov na tržiščih. Neveščti trgovskih poslov v lesni trgovini, ki so vkljub navidezni preprostosti zelo zamotani — ker je les zelo neenotno blago — in nudijo veliko možnosti za izrabljanje prodajalca ali izigravanje dogovorov, so mali gozdni posestniki postali čestokrat lahek plen domačih in tujih izkoriščevalcev.

*Kreslin** je mnenja, da kapitalistična gozdna taksa v načelu ne vsebuje nobene vrednosti, ki bi bila ustvarjena v gozdnem gospodarjenju — ker je le-to usmerjeno samo na obvarovanje gozdov pred ekspropriiranjem in je koristno le za lastnika gozdov, ne pa za vso družbo —, temveč samo rentovno ceno za les na panju (R_c), katero je lastnik gozda odvezel podjetniku (ki izkorišča gozd), a ta delavstvu (ki pri tem dela). Obrazec za rentovno ceno je potemtakem:

$$R_c = Azr + Dzrpl + Dzrpo$$

(kapitalistična akumulacija lastnika gozdov)

Azr = absolutna zemljiška renta;

$Dzrpl$ = diferencialna zemljiška renta plodnosti;

$Dzrpo$ = diferencialna zemljiška renta položaja.

Kraljič v svoji knjigi (12) v poglavju »Problem šumske takse« obravnava pomen, izračunavanje in posledice kapitalistične gozdne takse. Izhaja iz načelne ugotovitve, da »kapitalistična gozdna taksa« zajema vrednost, ustvarjeno v gozdnem gospodarjenju, in del vrednosti, ki se ustvarja z izkoriščanjem gozdov. Splošen tip kapitalistične šumske takse ($\mathcal{S}k$) je po njegovem: $\mathcal{S}k = V_g$ (vrednost, ustvarjena v gozdnem gospodarjenju) + $Dzrpo$. Upošte-

* *Kreslin*, E. P.: Rentovnoe losnoje hozjajstvo v Rossii. Moskva-Leningrad, 1934 — citirano po *Kraljiču* (12), str. 346.

vaje proizvodne stroške lesa na panju, povprečni profit in zemljiško rento v primeru, da slednja obstoji v vseh oblikah, pa pridemo do naslednjega obrazca:

$$\underline{\underline{Sk = Tg + Kg + Pdg + Dzrpl + Azr + Dzrpo}}$$

(kapitalistična skupna akumulacija lastnika gozdov)

Šk = kapitalistična šumska (gozdna) taksa;

Tg = skupni stroški gozdnega gospodarjenja (proizvodnje lesa na panju);

Kg = povprečne obresti na kapitale;

Pdg = povprečni podjetniški dobiček na kapitale, povprečno vložene v gozdnem gospodarstvu;

Dzrpl = diferencialna zemljiška renta plodnosti;

Azr = absolutna zemljiška renta;

Dzrpo = diferencialna zemljiška renta položaja.

V posebni pismeni obrazložitvi nekaterih svojih gledanj v zvezi z opredelitvijo pojma gozdne takse poudarja *Kraljič*, da gozdna taksa ne sestoji iz delov, ki jih je naštel v njenem najbolj splošnem obrazcu, samo v kapitalizmu, pač pa, da so njeni posamezni sestavni deli v raznih ekonomskih formacijah količinsko različni. V predkapitalizmu je n. pr. $Vg = 0$, v kapitalizmu je po nekaterih piscih (*Kreslin*) $Vg = 0$, a po drugih ne; v socializmu Vg ni ničla, pač pa so $Dzrpl$, $Dzrpo$ in $Azr = 0$. Pri nas danes Vg ni ničla, kakor tudi ne zemljiška renta v vseh njenih oblikah, vključno monopolno rento.

III. CENA LESA NA PANJU ALI »GOZDNA TAKSA« V SOCIALISTIČNEM GOSPODARSTVU

Marx in *Engels* sta se v svojih delih večkrat dotaknila raznih vprašanj gozdarstva oziroma gozdne in lesne proizvodnje; *Marx* predvsem v svojem delu »Kapital«, posebno v 13. poglavju »Čas proizvodnje«. Na našo konkretno temo se nanašajo le njuni splošni izsledki glede vprašanja vrednosti in cene. Vendar pa bomo navedli iz poglavja 13 (Kapital, II. zvezek — str. 197—206) nekatere odlomke, važne za naša razmotrivanja in zaključke.

Str. 197... »Ozimmemu žitu je potrebno morda 9 mesecev, da dozori. Med setvijo in žetvijo je proces dela pravzaprav popolnoma prekinjen. V gojenju gozdov, ko so končana setev in druga nujna predhodna dela, je semenu potrebno morda 100 let, da se spremeni v gotov proizvod; za ves ta čas zahteva samo relativno zelo majhen vpliv dela«.

V pogledu velike razlike med delovnim časom in časom proizvodnje ter obračanjem krožečega kapitala v gozdarstvu navaja naslednje specifičnosti:

Proizvodnja lesa se razlikuje od večine ostalih produkcij zlasti po tem, ker prirodna sila v njej samostojno deluje in se gozd podmlajuje naravno ter ni treba ljudskega dela in kapitala. Celo tam, kjer se gozdovi umetno podmlajujejo, je poraba ljudskega dela in kapitala zelo majhna nasproti delovanju naravnih sil. Razen tega gozd uspeva tudi na takih zemljiščih in položajih, kjer žito več ne rodi ali se vsaj njegova produkcija več ne izplača. Toda gojenje gozdov zahteva, če želimo z njimi redno gospodariti, večjo površino kakor gojenje žitaric, ker se na manjših površinah ne morejo izva-

jati urejena redčenja, ker postranski proizvodi večinoma propadajo, se teže izvaja zaščita gozdov itd. Proizvodni proces pa je tako dolgoročen, da presega plane privatnega gospodarjenja, a včasih celo vso človeško dobo. Kapital, vložen v nakup zemljišča (pri skupni proizvodnji ta kapital odpade in vprašanje je samo, koliko orne zemlje in travnikov more občina izdvojiti za gozdarstvo), prinaša izplačljive koristi šele po daljšem času in se obrača le delno; pri nekkih vrstah gozdnega drevja je potrebno za popoln obrat kapitala tudi do 150 let. Razen tega zahteva stalna proizvodnja lesa tudi zalogo živega drevja, deset- do štiridesetkrat večjo od letne eksploatacije. Zato ne more voditi pravilnega gospodarstva tisti, ki nima drugih dohodkov, niti velikih gozdov« (*Kirchhof*, str. 58).*

Str. 203... »Dolgi proizvodni čas v gojenju gozdov (v katerem ima delovni čas le relativno majhen obseg) in od tod izvirajoča dolžina njihovih obratnih period povzročata, da je ta proizvodnja neprimerna za privatno, torej tudi kapitalistično gospodarsko panogo, ki je v svojem bistvu privatna celo tedaj, ko namesto posameznega kapitalista stopa združeni kapitalist. Razvoj kulture in industrije na splošno se je pokazal od nekdanj toliko aktiven v uničevanju gozdov, da je proti temu vse, kar je bilo storjenega za njihovo ohranitev in proizvodnjo, nepomembna malenkost.

V navedbi iz *Kirchhofa* je posebno značilno naslednje mesto: »Razen tega zahteva stalna proizvodnja lesa tudi rezerve živega lesa, deset- do štiridesetkrat večjo od letne eksploatacije. Torej eden obrat v deset- do štirideset in več letih.

Ravno tako je v živinoreji. Del črede (rezerva živine) ostaja v proizvodnem procesu, del pa se prodaja kot letni proizvod. Tu se letno obrača samo del kapitala, ravno tako kot pri stalnem kapitalu, strojih, vprežni živini itd. Čeprav je ta kapital za dalj časa vezan v proizvodnem procesu in podaljšuje obrat celotnega kapitala, vendar ni stalen kapital v kategoričnem smislu.

Tisto, kar se tu imenuje rezerva — določena množina živega lesa ali živine —, je relativno v proizvodnem procesu (obenem kot sredstvo in material za delo) in po naravnih pogojih njene reprodukcije mora v urejenem gospodarstvu njen znaten del stalno biti v tej obliki«...

Politična ekonomija socializma, ki temelji na marksistični ekonomski teoriji, ima za pojem vrednosti in cene povsem jasno določene kriterije. V socializmu imajo vrednost (menjalno) samo proizvodi človeškega dela, ki ga merimo z družbeno potrebnim delovnim časom. Potemtakem gozdno zemljišče nima vrednosti — in tudi ne cene kot denarne oblike vrednosti —, temveč pomeni le proizvajalno sredstvo; z njim ne trgujemo. Vrednost in ceno pa ima les — v eri gospodarskih gozdov —, ki je v stanju drevesa na panju oziroma na rastilu obenem tudi proizvajalno sredstvo. Les je tudi predmet kupoprodaje.

Gozd — organska celota tal in sestojev — je torej proizvajalno sredstvo; ni pa kapital, kot ga pojmuje kapitalistična politična ekonomija. Da gozd lahko trajno producira, je potrebno, da ima ustrezno lesno zalogo, t. j. na določeni površini rastočo množino drevja — po Marxu »rezervo živega lesa« —, ki ostane stalno v proizvodnji, medtem ko en del uživamo kot

* *Kirchhof*, F.: Handbuch der landwirtschaftlichen Betriebslehre, Dessau 1852, str. 160.

letni proizvod. Lesna zaloga pomeni — poleg prirodne akumulacije — tudi v dolgih letih akumulirano delo. Vrednotimo jo po višini družbeno potrebnih stroškov — ki vsebujejo tudi družbeno potrebni presežek dela —, vloženih v njeno proizvodnjo oziroma v njeno reprodukcijo. Cena lesa na panju (gozdna taksa) v socializmu pa je v denarni obliki izražena nadoknada za enostavno reprodukcijo, povečano za povprečno stopnjo akumulacije.* Vrednost gozdnih proizvodov predstavlja torej družbeno potrebno delo (minulo in živo), ki je pri danih pogojih potrebno za reprodukcijo proizvodov. V tistih pogojih socialistične proizvodnje, ko so gozdovi kot gospodarski objekt vsi splošnodružbena lastnina, je vrednost proizvodov gozdnega gospodarstva (vključno izkoriščanje gozdov) enaka družbeno potrebnemu delu pri povprečnih pogojih te proizvodnje — istotako kot se vrednost industrijskih proizvodov ravna po družbeno potrebnem delu pri povprečnih pogojih dane industrijske proizvodnje. Zaradi družbene lastnine proizvajalnih sredstev se namreč presežki in primankljaji (izgube) dela lahko izravnavajo v določenih okvirih socialistične proizvodnje. Drugače pa je to v primeru, ko je del gozdov v privatni oziroma v združni lasti. Če ta lastninski sektor prevladuje, se cena proizvodov nujno ravna po družbeno potrebnem delu pri najneugodnejših pogojih proizvodnje, pod katerimi morajo privatna ali združna gospodarstva proizvajati v gozdovih najslabše rodovitnosti oziroma najneugodnejše lege, da je mogoče zadostiti neobhodnim družbenim potrebam. (Seveda je to odvisno od razmerja med ponudbo in povpraševanjem na tržišču; velja zlasti tedaj, kadar je ponudba znatno manjša od povpraševanja). Če pa prevladuje splošnodružbeni sektor lastništva gozdov, pa lahko ta vpliva na proizvajalne pogoje tako, da se vrednost lesa na panju ravna ali po družbeno potrebnem delu pri povprečnih pogojih proizvodnje državnih gozdnih gospodarstev, ali pa ustrezno odstopa od njih.

Bistveno za socialistično gospodarstvo je družbena lastnina nad proizvajalnimi sredstvi, s čimer je omogočeno kompleksno planiranje proizvodnje in distribucije, ter zavestno družbeno upravljanje splošnega ekonomskega razvoja. V pogojih socializma so cene proizvodov planirane. Odreajo jih tako, da ustrezajo vrednosti proizvodov, t. j. da zagotavljajo enostavno reprodukcijo in tangente za razširjeno reprodukcijo, za splošne družbene potrebe in za rezervne sklade, ali pa da zavestno odstopajo od nje. Odmikanje cen od vrednosti ali nihanje cen okoli vrednosti je v kapitalizmu samodejno in stihijsko, v socializmu pa naj se izvaja plansko po ekonomskih potrebah v okviru splošnega gospodarskega plana. Zakon vrednosti, ki samodejno regulira gibanje cen oziroma proizvodnjo in menjavo, je osnovni zakon kapitalistične ekonomike. V socializmu, ki pomeni prehodno razdobje med kapitalizmom in komunizmom, je eden od osnovnih ekonomskih zakonov socialistično planiranje. Z njim omejujemo stihijsko delovanje zakona vrednosti. Cena je po eni strani merilo vrednosti produktov, po drugi strani pa je sredstvo — gospodarski vzvod ali instrument — ekonomske politike; poslednje velja v gozdarstvu posebno za ceno lesa na panju.

Zanimiv in za našo ekonomiko posebno važen je razvoj problema cene lesa na panju (gozdne takse) v Sovjetski zvezi. V obdobju med obema svetov-

* V razdobju graditve socializma planske cene lahko vsebujejo tudi drugačno, ne povprečno akumulacijo.

nima vojnama je vladala v pogledu cene lesa na panju tam prava zmešnjava, posebno v prvih porevolucijskih letih; to je povsem razumljivo, saj še ni bilo izkušenj glede njenega pomena, značaja in vloge v socialističnem gospodarstvu. Dalje so velike in neugodne raznolikosti v geopolitični porazdelitvi gozdnega fonda (gozdnodeficitni predeli na jugu in jugozahodu, gozdnosuficitni ter pragozdni ali neodprti predeli na severu in severozahodu, prenaseljenost prebivalstva v prvih in prerodka naseljenost v drugih predelih, premalo razvita transportna mreža idr.) ustvarjale izredno težke gozdno-gospodarske pogoje. Zato je bil prehod iz kapitalističnih v socialistične proizvodne odnose zvezan s številnimi oblikami formiranja cen in pogostimi spremembami načina ali metodologije za planiranje cen. V zelo gozdnatih predelih so bili dani gozdovi v eksploatacijo državnim gozdnoindustrijskim podjetjem — sprva brezplačno, pozneje ne več —, v nekaterih lesnodeficitnih pokrajinah so prodajali les na dražbah, v najpogostejših primerih so pa izdajali cenovnike na podlagi uradno določenih cen po specifičnih pogojih posameznih pokrajin.

Prva službena oziroma uradna določevanja cen lesa na panju so se naslanjala na cenovnike za državne gozdove iz leta 1914,* ki so jih ustrezno prilagodili danim novim razmeram. Izvajanje cene lesa na panju deduktivno iz cene lesnih sortimentov na tržišču po splošni formuli iz predrevolucijske

dobe: $T = \frac{P}{1 + 0,0p} - (r + t)$, ki temelji na rentno-kapitalističnih odnošajih,

pa ni moglo obveljati v novih družbenoekonomskih pogojih spričo tega, da se v socialističnem gospodarstvu prodajne cene lesa na panju le na temelju proizvodnih stroškov gozdne proizvodnje. Razvoj je pokazal, da je bilo nujno potrebno določiti cene lesa na panju po enotnih kriterijih oziroma po enotni metodiki za vso državo, upošteva je povezanost cen z gozdnogospodarskimi pogoji in vlogo, ki jo imajo te cene v splošni gospodarski politiki. Zato je leta 1936 Komisariat za gozdove odredil, da se morajo izdelati najboljše metode za določanje gozdne takse na podlagi posebnega razpisa (14). Strokovna javnost v Sovjetski zvezi se je zelo zavzela za ustrezno rešitev tega vprašanja. Trajalo pa je ok. 10 let — vključno vojna leta —, da so našli kolikortoliko zadovoljivo rešitev. Problem so živo obravnavali v strokovnih listih »Les«, »Lesnoje hozjajstvo«, »Lesnaja promišljenost« in v drugih publikacijah. Posebno so pri tem sodelovali: *prof. dr. N. P. Anučin*, *S. G. Stolarov*, *P. R. Uanguic*, *U. I. Solovjev*, *prof. dr. P. U. Uasiljev* idr. Rezultat teh prizadevanj je več načinov ugotavljanja gozdne takse, med katerimi sta posebno izraziti dve metodi, ki sta se izkristalizirali in bili objavljeni l. 1948: metoda *prof. dr. N. P. Anučina* in metoda *P. R. Uanguica*. Obe metodi je *prof. inž. B. Kratič* (12) podrobneje prikazal in kritično obdelal. Obe metodi temeljita na načelu, da je treba pri ugotavljanju gozdne takse vzeti za osnovo vsakoletne stroške gozdnega gospodarstva (S ali polna lastna cena) in letni etat (E). Srednja gozdna taksa ($T_{sr} = \frac{S}{E}$) se izračuna za vso SZ.

Spričo zelo velike razlike glede ekonomskih pogojev gozdne in lesne proizvodnje ter vloge gozdov oziroma lesa v gospodarstvu posameznih pokra-

* Cenovniki so bili v stari Rusiji sestavljeni na podlagi cene lesa na panju oziroma gozdne takse podobno kot v drugih kapitalističnih deželah.

jin velike države je nujno potrebno razdeliti teritorij SZ na več gozdno-taksonih con; za vsako od njih pa izračunajo srednjo conalno gozdno takso, upošteva je različen etat posameznih con in stroške gozdne proizvodnje, ki so v gozdnodeficitnih predelih večji kot v gozdnosuficitnih. V le-teh so gozdne takse znatno manjše.

V vsaki coni razvrstijo sečišča v taksonne razrede — vrednostne razrede — po izvoznih razdaljah; na tej podlagi formirajo razredne gozdne takse.

Dalje posamezne razredne srednje gozdne takse razdelijo na posamezne takse sortimentov (Tsort) z ustreznimi vrednostnimi koeficienti po vrstah lesa in sortimentih.

Bistvena razlika med obema metodama je v tem, da *Uangnic* sploh ne upošteva diferencialne zemljiške rente (niti plodnosti niti položaja) in zahteva, da se ravnajo cene proizvodov izkoriščanja gozdov po povprečnih proizvajalnih pogojih v SZ — torej podobno kot cene industrijskih proizvodov —, *Anučin* pa zanemarija le diferencialno zemljiško rento plodnosti, medtem ko diferencialno zemljiško rento položaja upošteva.

Tako so se postopoma izkristalizirala splošna načela o značaju cene lesa na panju oziroma gozdne takse, ki bi jih mogli povzeti po *Solovjevu* (26) takole:

1. Gozdne takse v socialističnem gospodarstvu določajo prodajne cene na temelju nadoknade proizvajalnih stroškov (vključno določeni odstotek akumulacije) in dobivanja diferencialne rente v korist države.

✓ 2. Gozdna taksa je važen činitelj v narodnem gospodarstvu in se mora povsod pobirati. Diferencirane gozdne takse pomenijo vzvod, ki vzpodbuja razširjanje gozdne eksploatacije v oddaljene gozdne predele in tako zagotavlja smotrno izkoriščanje gozdnega fonda.

✓ 3. Z ustreznimi gozdnimi taksami so proizvajalci prisiljeni, da racionalneje izkoriščajo lesno maso in ne puščajo v gozdu neposekanega ali že posekanega, pa ne izpeljanega lesa, ki pomeni ugodna tla za razvoj gozdnih požarov, gozdnega mrčesa in glivičnih bolezni.

✓ 4. Cene lesa na panju so primerno sredstvo, s katerim država izvaja svojo gospodarsko politiko. V socialističnem gospodarstvu morajo namreč gozdne takse zagotoviti:

✓ a) državi povračilo — nadoknado — vseh stroškov za obnovo, gojenje, varstvo, urejanje in upravo gozdov;

✓ b) določeni odstotek akumulacije za potrebe razširjene reprodukcije v državi;

✓ c) varčevanje z lesom in vrstami drevja, ki so važne v družbeno ekonomskem pogledu;

✓ č) obnovo in gojenje sestojev, ki so z družbenoekonomskega stališča najdragocenejši;

✓ d) preprečitev neplanskega prevoza in izvoza lesa iz deficitnih področij;

✓ e) pojačanje transporta lesa po vodni poti v cilju, da se zmanjša prevoz po železnici, ker je ta preobremenjena.

Ta načela so bila odločilna pri izdelavi metodike za izračunavanje novih gozdnih taks za prodajo lesa na panju, ki so bile izdane leta 1945. Pri njih izračunavanju so bili vzeti za izhodišče naslednji elementi:

✓ a) dejanski občasni stroški za gozdarstvo;

b) akumulacija za potrebe socialistične reprodukcije, ki bo v naslednjih letih zagotovila nadaljnji razvoj gozdnega gospodarstva;

c) diferencialna renta, ki sestoji iz razlike v transportnih stroških pri eksploataciji gozdov na raznih razdaljah od centrov potrošnje in predelave lesa, katera renta naj pripada državi;

✓ č) etat, ki temelji na količinsko trajnem užitku lesa iz gozdov.

Srednja gozdna taksa, ne glede na oddaljenost gozdov, se izračuna po formuli:

$$T_{sr} = \frac{D}{M} \cdot \left[\frac{\text{stroški} + \text{akumulacija}}{\text{etat}} \right]$$

D = stroški in akumulacija;

M = etat.

Tako izračunana vrednost pomeni najmanjši znesek gozdne takse in se uporablja za največje razdalje, torej pri maksimalnih transportnih stroških. Pri krajših razdaljah se poveča za diferencialno rento (R), ki rezultira iz razlike v transportnih stroških med najoddaljenejšim gozdnim predelom — R_{max} — in predelom, za katerega dejansko gre — R_d . Srednja gozdna taksa za določene predele sledi iz formule:

$$T_{sr} = \frac{D}{M} + (R_{max} - R_d) \cdot$$

Iz srednje gozdne takse se izvajajo takse za posamezne sortimente s pomočjo vrednostnih koeficientov. Pri določevanju vrednostnih koeficientov upoštevajo razne kriterije za tehnični les, razlike med pridobljeno količino glavnih sortimentov v gozdu in gotovih izdelkov pri nadaljnji predelavi tega lesa, stopnjo deficitnosti sortimentov in njihovega družbenoekonomskega pomena; za drva pa razlika v kalorični vrednosti lesa posameznih drevesnih vrst.

Diferencirane gozdne takse po sortimentih se izračunajo na podlagi srednjega vrednostnega koeficienta K za vso gozdno proizvodnjo v državi po formuli:

$$T_{sort} = \frac{T_{sr} \times K_{sort}}{K}$$

Upošteva je diferencialno rento dobi formula za srednjo razdaljo izvoza naslednjo obliko:

$$T_{sort} = \left(\frac{D}{M} + R_{max} - R_{sr} \right) \times \frac{K_{sort}}{K}$$

Po tem obrazcu se določajo takse posameznih sortimentov za razne razdalje.

Vse gozdove so razdelili na osem gozdnotakasnih con. Gozdne takse so določili po opisani metodi po teh conah, upoštevaje različni etat posameznih con in stroške gozdne proizvodnje, ki so v gozdnodeficitnih pokrajinah večji kot v gozdnosuficitnih; v le-teh so gozdne takse znatno manjše.

Gozdnotaksne cone so pa dalje razdeljene na 7 taksnih razredov z ozirom na transportne razdalje.

Misli se, da je z uvajanjem gozdnih taks omogočeno planiranje donosov gozdov, ki so osnovni del državnega proračuna in je tako zadoščeno vsem zahtevam, ki jih postavlja socialistično gospodarstvo.

Pri kritični presoji načinov izračunavanja cene lesa na panju oziroma gozdne takse v SZ opazimo posebno naslednje značilnosti:

1. Letne stroške gozdne proizvodnje postavljajo tam v odnos do letnega etata, a ne do letnega prirastka gozdov; le-ta je namreč enoletni produkt gozdne proizvodnje, ne pa letni posek, ki je lahko enak, večji ali pa manjši od prirastka. Nastane vprašanje, v koliko je upoštevanje etata namesto prirastka pravilno ali opravičljivo. Spričo specifičnih pogojev gozdne proizvodnje v SZ, predvsem ogromnih površin pragozdov oziroma neodprtih gozdov (zaradi česar sekajo v SZ le okoli polovico prirastka), je težko natančno ugotoviti prirastek za vso državo za daljše obdobje (obhodnjo) posebno za tegadelj, ker še gospodarski gozdovi niso vsi urejeni.

Spričo neugodnega geopolitičnega položaja gozdov bi tudi vsega letnega prirastka ne mogli izkoristiti, ne da bi pri tem ogrožali trajnost gozdne proizvodnje v laže dostopnih gozdnih predelih. Ni tedaj mogoče določiti višino letnega poseka v skladu z letnim prirastkom, v katerem primeru bi bilo namreč vseeno, če operiramo z eno ali drugo kategorijo. Pravilneje je tedaj, da operiramo z letnim etatom in z ugotovljenimi občasnimi proizvodnimi stroški le-tega zagotovimo reprodukcijo lesne mase v gozdovih, ki je bila dejansko odvzeta, in ustrezen odstotek za akumulacijo oziroma razširjeno reprodukcijo.

Upoštevanje etata in ne prirastka pri izračunavanju gozdne takse je sicer praktičnejše, toda teoretično ni pravilno. V protislovju je z načelom vzporednosti donosov in stroškov, ki je bistvena zahteva vsake kalkulacije. V gornjem primeru je namreč eno masa proizvodnje, za katero se vzamejo v račun stroški, drugo pa masa realizacije. Spraviti v sklad teorijo in prakso je torej v tem pogledu še odprto vprašanje.

2. V SZ upoštevajo samo diferencialno zemljiško rento položaja, ne pa tudi diferencialno rento plodnosti ali rodovitnosti (te rente ne kaže vidno niti splošna formula iz kapitalističnih odnosov). Obstajajo pa velike razlike v pogledu bonitete gozdnih tal (I.—V. bonitetnega razreda) in s tem v zvezi med količinami producirane lesne mase. Tako producira n. pr. 1 ha smrekovega gozda — po *Schwappachovih* donosnih tablicah — do starosti 100 let na zemljišču:

I. bonitetnega razreda skupno 1333 m³ ali na leto povprečno 13,33 m³;

V. bonitetnega razreda skupno 400 m³ ali na leto povprečno 4,00 m³.

Razlika v donosnosti med obema ekstremnima bonitetama je sicer velika — tudi stroški gozdne proizvodnje so na slabših tleh večji —, vendar spričo razmeroma nizke cene lesa na panju ne tako pomembna kakor je razlika donosnosti pri poljedelskih zemljiščih, v katerih proizvodnjo je vloženega več družbeno potrebnega dela in so zato poljedelski produkti po večini dražji. Omenili smo že, da ima diferencialna rodovitnost v gozdarstvu neprimerno manjši pomen kot diferencialni položaj zemljišča, to pa zaradi velike teže lesa v razmerju z njegovo vrednostjo ter zaradi voluminoznosti in neugodne oblike lesa, kar povzroča nesorazmerno visoke transportne stroške. Spričo tega je tudi diferencialna renta položaja neprimerno večja od diferencialne

rente plodnosti. Z zboljšanjem prometnih sredstev oziroma pravih naprav se pa diferencialna renta položaja znižuje.

Z ozirom na navedeno morda diferencialno rento plodnosti lahko puščamo v nemar. Vendar je to vprašanje treba osvetliti še z druge plati. Gornja primerjava donosnosti smrekovega gozda na dveh različnih zemljiških bonitetah kaže lesno maso v prostorninski merski enoti, v m^3 . Do zanimivih ugotovitev pa pridemo, če izrazimo donosnost v težinski merski enoti, v kg.

Na splošno računamo, da tehta m^3 smrekovega zračno suhega lesa povprečno 500 kg. Če bi s to splošno povprečno postavko pomnožili donos gozdov I. in V. bonitete, se odnos med njimi ne bi spremenil. Če bi pa imeli povprečno težo $1 m^3$ lesne mase z različnih zemljišč I. bonitetnega razreda in onih V. bonitetnega razreda in bi pomnožili donose v m^3 z ustreznimi težami, bi se odnos med obema bonitetnima razredoma občutno spremenil. Novejša znanstvena raziskovanja so namreč ugotovila velike razlike v teži enote prostorninske mere z raznih rastišč. Na splošno velja za iglavce pravilo, da je hitro rastoči les lažji od onega, ki raste počasi. Pri listavcih je to bolj ali manj obratno. Vsekakor drži, da teža lesa iste drevesne vrste variira v širokem intervalu. Ta okolnost ne pomeni pri nekaterih uporabah lesa nič ali pa le malo, pri kompliciranih tehniških konstrukcijah je njen pomen lahko velik, izrednega pomena pa je pri kemični predelavi lesa. Kemična predelava ne računa s m^3 , temveč s količino lesne snovi, ki se izraža v kg oziroma tonah. Tehnologi so ugotovili, da variira teža suhega smrekovega lesa 300 do 500 kg za m^3 . Pri izkoriščanju lesa za celulozo v papirni industriji računajo s cca 50% izčrpkom. Tako dobimo iz $1 m^3$ lesa v prvem primeru 150 kg, v drugem primeru pa 250 kg papirja. To pomeni v ekonomskem pogledu veliko razliko, ki se lahko kaže pri presoji rentabilnosti ali gospodarnosti podjetij v gozdnem gospodarstvu. Transport težjega lesa je pa zvezan tudi z večjimi prevoznimi stroški.

Teža lesa vpliva torej tako na diferencialno rento položaja kakor tudi na diferencialno rento plodnosti v pozitivnem ali negativnem smislu, t. j. povečevalno ali zmanjševalno. Vendar bo treba pomen in vpliv teže lesa na diferencialno zemljiško rento še natančneje proučiti, da se bo lahko ocenila njena vloga pri formiranju cene lesa na panju ali da se lahko presodi, v koliko je puščanje diferencialne zemljiške rente plodnosti v nemar upravičeno ali ne.

Način izračunavanja in aplikacije novih teoretičnih dognanj oziroma načel glede cene lesa na panju ali gozdne takse v Sovjetski zvezi smo obravnavali v tem poglavju obširneje zategadelj, ker so začeli tam pred več kot tremi desetletji kot prvi, v teoriji in praksi, orati ledino tudi na tem področju. Kakor smo videli, pa tam še niso vseh vprašanj dovolj razčistili, da problem še ni do kraja rešen; saj računajo v praksi še z diferencialno rento položaja, uporabljajo ponekod še dandanes dražbe za prodajo lesnih sortimentov i. dr. To pomeni državno-kapitalistične ostanke na področju gozdnega in lesnega gospodarstva v prehodnem razdobju, ki bi jih v višjem štadiju izgradnje socializma ne bilo več.

V povojnem času so k reševanju pričujočega problema prispevali tudi jugoslovanski gozdarski strokovnjaki. Na prvem mestu je prof. ing. Branko Kraljić s svojo obširno in temeljito knjigo: Ekonomski elementi proizvodnje socialističkog šumarstva (12). Posebej — podobno kot za kapitalistično — podaja tudi pomen, izračunavanje in posledice socialistične gozdne takse.

Izhaja iz postavke, da se v »socialističnih pogojih — kjer v panogi gozdnega gospodarjenja ne obstoji, v načelu, lastništvo zemljišča kot gospodarskega objekta, a v izkoriščanju gozdov ne obstajajo privatni podjetniki — družbeno potrebno delo, t. j. vrednostni proizvod vsake posamezne panoge, a v načelu tudi cene proizvodov vsake posamezne panoge, ustvarjajo po poprečnih pogojih proizvodnje v panogi, torej tako kot v industriji. V takšnih pogojih ni torej niti absolutne niti diferencialne zemljiške rente. V takšnih pogojih ni tistega gospodarskega monopola zemljiške lastnine, ki posebne dobičke (ekstraprofite) izkoriščanja gozdov prevrača na gozdno gospodarstvo. To pomeni, da bi bilo treba v takšnih pogojih les na panju vnovečevati po prodajnih cenah proizvajalcev (PCP) lesa na panju, brez ozira na položaj sečišča nasproti tržišču.«

Kolikor je pa iz raznih razlogov umestno, da ločujemo posebne dobičke in posebne izgube — ki so povečini posledica naravnih pogojev — ter da socialistična gozdna gospodarstva pobirajo za prodani les na panju poleg prodajne cene proizvajalcev, PCP, tudi pozitiven saldo posebnega dobička položaja, se ti zneski imenujejo lahko »socialistična gozdna taksa«.

Splošni tip socialistične gozdne takse (Šs) je potemtakem:

$$\text{Šs} = \text{PCPg} \pm \text{EDpo}$$

PCPg = prodajna cena proizvajalcev proizvodov gozdnega gospodarjenja;

EDpo = poseben dobiček (ekstra dobiček) položaja.

Socialistična gozdna taksa za posamezni sortiment sestoji torej iz konstantnega dela, ki ni odvisen, ter iz variabilnega dela, ki je odvisen od položaja lesnega sortimenta na panju nasproti tržišču.

Kraljič je prvi pri nas razdelil gozdno takso v njena dva sestavna dela, tako v literaturi kakor v praksi (leta 1948 v cenovniku NR Hrvatske). S tem je pokazal na možnost pojavljanja zemljiške rente v določenih pogojih prehodnega razdobja, ki jih ustvarjata diferencialna lega in diferencialna plodnost gozdnih zemljišč posameznih gozdnih gospodarstev. Socialistična gozdna taksa je po njegovem sinteza induktivne in deduktivne metode*, pri čemer je poudarek na induktivnem računanju vrednosti oziroma cene lesa na panju (PCPg) na osnovi proizvodnih stroškov.

Pri ugotavljanju socialistične gozdne takse bi bilo umestno osvojiti Kraljičev predlog (12, str. 352—364), po katerem se kalkulira t. im. objektivna planska gozdna taksa. Pri le-tej kalkulator gozdne takse ne ocenjuje stroškov po faktnem, temveč po objektivnem nivoju, t. j. po konkretnih pogojih ali po veljavnih cenah in tarifah, normah in razpoložljivih osnovnih sredstvih izkoriščevalca gozdov v času kalkulacije. Vsako znižanje stroškov izkoriščanja zaradi prekoračenja norm ali nabave novih osnovnih sredstev (n. pr. mehanizacije za sečnjo ali transport) gre tako v korist izkoriščevalca gozdov, a ne gozdne takse oziroma prodajalca lesa na panju; s tem se zelo stimulira prizadevanje za povečanje storilnosti dela, t. j. nabava novih, sodobnejših osnovnih sredstev.

* Glede opredelitve pojmov in smotrne uporabe induktivne in deduktivne metode v zvezi s pričujočim problemom opozarjam na najnovejše razprave N. Prokopljevića (22) in R. Pipana (19) v reviji Šumarstvo 1954/1955.

Kraljićevo razpravljanje v njegovi cit. knjigi oziroma opredeljevanje pojmov in bistva ekonomskih kategorij »cena lesa na panju« in »gozdna taksa«, ki se odlikuje po temeljitosti, originalnih pogledih in preciznosti izvajanj, je važen prispevek k reševanju gozdnogospodarskih problemov prehodnega razdobja iz kapitalizma v socializem. Razne njegove postavke pa bo treba še kritično obdelati in nekatere še preveriti v luči dognanj v praksi, kolikor se namreč to doslej še ni zgodilo. Razvoj pričujočega problema v teoriji in praksi, skušnje, dognanja in nekatere smernice glede nadaljnega reševanja posameznih vprašanj s tega področja v našem prehodnem razdobju pa bodo prikazane — v glavnih obrisih — v naslednjem poglavju.

IV. ZNAČAJ IN VLOGA CENE LESA NA PANJU V NAŠEM PREHODNEM RAZDOBJU

1. Razvoj problema do leta 1950

Od začetka naše poti iz kapitalizma v socializem do danes se je pojavila pri nas vrsta perečih problemov s področja ugotavljanja vrednosti gozdov in njihovih proizvodov. Večino teh problemov smo reševali na hitro roko po občasnih nujnih gospodarskih potrebah brez predhodne temeljite strokovne in znanstvene obdelave; takšne začasne rešitve so bile bolj ali manj podvržene spremembam in prilagoditvam, ki jih je terjal gospodarski ali pa družbenopolitični razvoj v povojnem času. Reševanje nekaterih problemov pa je bilo odloženo na poznejši čas. ✓

Kot prvi in najvažnejši problem je bilo leta 1945 formiranje cene lesa na panju in lesnih proizvodov ob upoštevanju marksističnih načel o vrednosti. Za časa okupacije naše domovine oziroma narodnoosvobodilne vojne so se formirale cene le v majhni meri po zakonu o ponudbi in povpraševanju; povečini so bile rezultat tako imenovanega vojnega komunizma. To pomeni, da je šlo predvsem za plansko kritje človeških potreb pri danih, zmanjšanih možnostih proizvodnje in distribucije brez ozira na kapitalistični princip rentabilnosti. Po končani osvoboditvi leta 1945 je bilo treba čimprej prenehati z vojnim gospodarskim režimom in izdati prehodne gospodarske ukrepe, upoštevaje dano gospodarsko situacijo, še močno zasidrano v kapitalističnem sistemu, in nove perspektive. Vsa gospodarska dejavnost je bila usmerjena na obnovo dežele in sanacijo proizvodnje ter na preskrbo proizvodov za široko potrošnjo. Pri tem se je svobodno oziroma stihijsko delovanje zakona vrednosti moralo ustrezno omejiti in plansko usmerjati, skratka ta zakon je dobil podrejeno vlogo.

Po danih nujnostih so se formirale tudi cene lesa na panju in lesnih proizvodov. Pri tem večinoma nismo spraševali, če in v koliko so cene izraz stvarne vrednosti, temveč so bile cene raznim sortimentom določene tudi po potrebah in razvoju posameznih gospodarskih panog, oziraje se na navedene gospodarske cilje; deficitnost ene panoge proizvodnje naj se krije s suficitnostjo druge panoge. Tako so bile n. pr. cene jamskega lesa l. 1945 določene precej nizko zategadelj, da že tako visoki proizvodni stroški premoga preveč ne narastejo; rudarske mezde so se morale namreč občutno zvišati. Podobno je bilo tudi v mnogih drugih primerih. Iz tega sledi, da smo začeli slepo

delovanje zakona vrednosti, značilno za kapitalistični sistem, smotrno omejevati in uvajati načrtno gospodarjenje.

Posebne težave so bile pri določanju cene lesa na panju. To vprašanje se vleče od leta 1945 do danes kot rdeča nit skozi vso našo gozdnogospodarsko politiko in še sedaj ni do kraja razčiščeno. Takoj po vojni so bile vzete za podlago na splošno prodajne cene gozdnih proizvodov iz leta 1938, zadnjega kolikor toliko normalnega predvojnega leta. Te cene so se ustrezno prilagodile, upoštevajoč razvrednotenje denarja, nove povečane proizvodne stroške zaradi pomanjkanja delovne sile in splošne proizvodne težave. Iz teh cen, ki so bile različne po pokrajinah oziroma posameznih ljudskih republikah, smo izvajali ceno lesa na panju po več načinih, posebej za maloprodajo ali pokrivanje lokalnih potreb v ožjem smislu, posebej za kratkoročne in posebej za dolgoročne pogodbe. V načelu smo ceno lesa na panju v prvih povojnih letih za kratko- in dolgoročne pogodbe izvajali po deduktivni metodi iz prodajnih cen gozdnih proizvodov franco vagon nakladalna postaja po starem načinu, le s to razliko, da za izhodišče nismo jemali neke na novo formirane povprečne prodajne cene na podlagi ponudbe in povpraševanja, temveč so bile vzete povprečne prodajne cene iz leta 1938, bolj ali manj spremenjene oziroma prilagojene določeni situaciji. Pri tem se je dogajalo, da je cena lesa na panju za nekatere sortimente izpadla tudi negativno. 1

Spričo neenotnosti v pogledu določanja cene lesa na panju po posameznih ljudskih republikah je Ministrstvo poljoprivrede i šumarstva FNRJ odredilo (z odlokom št. 3070/46 z dne 27. V. 1946), da se izdelajo enotna navodila in predpisi za ugotavljanje »gozdne takse« za vse ljudske republike. Pri tem je bilo treba upoštevati osnovno načelo, da je les na rastilu proizvod, v katerega se vlagajo produktivni stroški dalje časa, »pa je prav, da dobi proizvajalec oziroma lastnik gozda v imenu gozdne takse stroškovno vrednost in dovoljeni odstotek zaslužka (ki sestoji iz kalkulativnih obresti in odstotka rizika) kakor vsak drugi proizvajalec gospodarskih dobrin« (po odloku).

Na podlagi predlogov ljudskih republik je ministrstvo sestavilo *cenovnik glavnih gozdnih proizvodov in cenovnik postranskih gozdnih proizvodov za leto 1948* za celo področje FLRJ. Postopek pri sestavi in vodilna načela je prikazal *ing. D. Trifunović* (30) v Šumarskem listu leta 1947. Iz tega članka povzemamo naslednje: 2

Izračunana je bila povprečna enotna vrednost po 1 m³ lesne mase na panju za vso državo in iz te vrednosti so bile izvedene vrednosti oziroma cene za posamezne lesne sortimente.

Povprečna vrednost po enoti mere je bila dobljena tako, da je bil vzet za podlago enoletni posek (sečni etat) v skladu z občasnim stanjem gozdov* in ugotovljen skupni znesek stroškov, potrebnih za proizvodnjo posekane mase. Med proizvodne stroške so bili šteti stroški za:

1. upravo in varstvo gozdov;
2. pogozdovanje rednih sečišč (pogozdovanje starih sečišč spada med investicije);
3. negovanje gozdov;
4. urejanje gozdov;

* str. 241 ... »Pod imenom letni etat razumemo lesno maso, ki jo gozdovi dajejo letno na podlagi stroge letne trajnosti«.

5. redno vzdrževanje objektov, potrebnih za proizvodnjo lesne mase na panju: zgradb, presekov, zaščitnih pasov, kanalov i. dr.

Iz teh faktorjev je rezultirala povprečna enotna vrednost producirane lesne mase na panju (V_p) za celo državo, ne glede na vrsto lesa in sortimente, na položaj oziroma razdalje od prometnih naprav in ne glede na lastniške kategorije:

$$V_p = \text{Stroški/Etat.}$$

Izračunana povprečna vrednost je znašala ok. 43 dinarjev za 1 m^3 (pomenila je le 32% povprečne cene lesa na panju po cenovniku za drugo polovico leta 1947, cene, ki je znašala ok. 136 dinarjev za 1 m^3).

Cene posameznih glavnih lesnih sortimentov so bile določene tako, da je bila izračunana povprečna cena drv (bulkovih) — ki so v letnem poseku udeležena z največjim odstotkom — in je bila ta vzeta za izhodišče pri ugotavljanju cen drugih sortimentov (vrednostni faktor I). Vrednostni faktorji oziroma kvalitetni koeficienti za skupno mersko enoto so bili ugotovljeni iz medsebojnega odnosa cen iz leta 1938.

Na podlagi teh cenovnikov je gospodarski svet vlade FLRJ s svojo odločbo III. št. 20704 z dne 28. II. 1948 predpisal enotne cene za prodajo stoječega lesa ali lesa v gozdu na panju, veljavne za vso državo. Te enotne cene so se uporabljale samo pri sestavljanju finančnega plana in v primerih, ko so gozdna gospodarstva prodajala les državnim lesnoindustrijskim podjetjem. Predpisane enotne prodajne cene za les na rastišču so bile sestavljene na podlagi srednjih oziroma povprečnih prevoznih stroškov in so ustrezale za gozdove srednje oddaljenosti od komunikacij za vso državo, v predpostavki, da gozdovi večje uporabne vrednosti pokrivajo primanjkljaje gozdov manjše uporabne vrednosti. Večje razlike pri izvoznih stroških z ozirom na razdalje so bile pri posameznih podjetjih po potrebi obravnavane po administrativnooperativnem vodstvu oziroma ministrstvu financ.

Z uvedbo enotnih cen za les na panju je bilo podjetjem s področja gozdnega in lesnega gospodarstva omogočeno natančno razporediti poslovanje na tri sektorje: gozdno proizvodnjo, eksploatacijo in predelavo lesa.

Leta 1948 so bile sestavljene v osnutku tudi strukture cene za razne dejavnosti v gozdnem in lesnem gospodarstvu. Sheme so bile izdelane po kontnem planu za gozdarstvo v skladu s splošnim vzorcem za strukturo cen.

Pri prodajah lesa zadržugam in zasebnikom pa cenovnik št. 20704 z dne 28. II. 1948 ni veljal, ker ni upošteval diferencialne lege gozdov oziroma konkretnih srednjih stroškov za transport na določenem področju. To vprašanje so reševale posamezne ljudske republike po svojih posebnih pogojih; v osnovi tako, da so gozdove razvrstile v vrednostne razrede in v mejah teh razredov določile cene lesa na panju (katerim so pri prodaji dodale še davek na poslovni promet).

Pri tem je omeniti, da je bila tudi v zvezi s temeljnim zakonom o razlastitvi predvidena oziroma odredjena razvrstitev gozdov v vrednostne razrede. »Navodilo o postopku razlastitvenih komisij pri ocenjevanju in določanju odškodnine za razlaščno premoženje« (Uradni list FLRJ št. 14/1950 z dne 25. II. 1950) predpisuje — pod glavo č: ocenjevanje in določanje odškodnine za gozdove — glede določanja cene stoječega lesa razdelitev v naslednje vrednostne razrede:

V I. vrednostni razred se uvrstijo vsi gozdovi, pri katerih znaša povprečna oddaljenost od gozda do javne ceste, kjer se lahko uporabijo motorna vozila, ali do glavne železniške žile ali mesta uporabe do 3 km;

v II. vrednostni razred gozdovi, pri katerih znaša omenjena oddaljenost 4—8 km;

v III. vrednostni razred gozdovi, pri katerih znaša navedena oddaljenost 9—15 km;

v IV. vrednostni razred gozdovi, pri katerih znaša navedena oddaljenost 16—25 km;

v V. vrednostni razred gozdovi, pri katerih znaša navedena oddaljenost 25 km.

V mejah vsakega posameznega vrednostnega razreda se določi posebej za vsako vrsto lesa in sortimenta cena za stoječi les na podlagi enotne cene, predpisane z omenjeno odločbo gospodarskega sveta FNRJ (št. 20704).

Cena za stoječi les se določi za vsako posamezno vrsto lesa in sortimenta in za vsak posamezni vrednostni razred takole:

I.	vrednostni razred:	enotna proizvodjalna cena se zniža za	60 %
II.	„	„	30 %
III.	„	„	zviša „ 00 %
IV.	„	„	30 %
V.	„	„	60 %

Na ta način se določi cena za stoječi les za vsako vrsto lesa in sortiment posebej v okviru vsakega posameznega vrednostnega razreda.

V LR Sloveniji smo zaradi enotnega postopka pri odkupih lesa iz privatnih gozdov za plansko distribucijo določali cene lesa na panju po IV. vrednostnih razredih, formiranih z upoštevanjem naslednjih faktorjev: konfiguracija terena, spravilo (oddaljenost od gozdne poti), prevoz (oddaljenost od žel. postaje, žage ali glavnega skladišča) in kvalitete lesa (glej *J. Ingolič*, 7 — str. 17). Ti faktorji so se smiselno uporabljali v konkretnih primerih s tem, da se je enotna cena po njih ustrezno modificirala.

V Sloveniji je problem cene lesa na panju še veliko bolj zamotan kot v drugih ljudskih republikah Jugoslavije, in sicer zaradi lastninske strukture njenih gozdov. Od slovenskih gozdov je po najnovejših ugotovitvah le okoli 39 % splošnodružbenih gozdov, v privatnih rokah pa jih je okoli 61 %. V drugih ljudskih republikah je razmerje mnogo ugodnejše; v LR Srbiji je privatnih gozdov okoli 33 %, v LR Hrvatski okoli 24 %, v LR BiH okoli 11 %, v LR Makedoniji manj kot 1 %, v LR Črni gori jih pa sploh ni*. Znano je, da tvori zasebni gozdni sektor predvsem mala gozdna posest, s katero je plansko gospodarjenje sila otežkočeno. V Sloveniji je njena proizvodnja bistvenega pomena, saj mora poleg kritja domačih potreb prebivalstva prispevati tudi znaten delež v blagovni promet oziroma v plansko distribucijo (v drugih ljudskih republikah pa privatni sektor sploh ni imel oziroma nima takšnih obveznosti).

V LR Sloveniji se v pogledu prodaje lesa na panju pojavljajo naslednji primeri:

* Podatki so posneti po referatu za gozdarski kongres v Ohridu leta 1954.

1. Prodaja v državnem gozdnem sektorju:
 - a) drugim državnim oziroma javnopravnim podjetjem in ustanovam;
 - b) zasebnikom v maloprodaji.
2. Prodaja v privatnem gozdnem sektorju:
 - a) državnim podjetjem za potrebe družbenega plana;
 - b) zasebnikom v individualni prosti prodaji.

Prodaje po točki 1/a so se izvajale po kupoprodajnih pogodbah med gozdnogospodarskimi podjetji ter interesenti, in to po enotnih cenovnikih, ki jih je izdajal ali zvezni ali pa republiški urad za cene (na temelju odločbe št. 20704). Diferencialna renta ni prihajala v poštev, ker so pogoji eksploatacije v Sloveniji pri posameznih podjetjih približno enaki.

Prodaj zasebnikom iz državnih gozdov po pravilu ni bilo oziroma so bile omejene na najmanjšo nujno mero. Zasebniki naj bi svoje potrebe po lesu krili predvsem iz gozdov privatnega sektorja. To pa zaradi tega, ker je moral državni sektor nositi glavno težo za kritje potreb v planski distribuciji, obveznosti privatnega sektorja pa so bile nesorazmerno (površini in zalogi lesa) manjše, ker krije predvsem potrebe tega sektorja. V kolikor so pa male prodaje zasebnikom iz državnih gozdov bile neizbežne, so se uporabljali cenovniki, ki so upoštevali diferencialno lego gozdov.

Kupoprodaja lesa na panju po točki 2/a je bila (in je še dandanes) najtežje vprašanje v naši politiki cen gozdnih proizvodov. Odkupne cene lesnih sortimentov na panju so do leta 1950 temeljile na povprečni ceni lesa na panju 136 din za m³, ugotovljeni leta 1947 za nedržavni sektor Slovenije*. V primeru, da je državno odkupno podjetje posekalo in izvozilo kupljeni les na lastne stroške, je lastnik prejel za lesno gmoto na panju le po enoti mere določeno povprečno ceno po cenovniku za les na rastilu. V primeru pa, da je lastnik gozda sam posekal in speljal les na železniško postajo ali na mesto predelave ali potrošnje, mu je pripadalo še povračilo vseh, s tem nastalih stroškov, ki jih je prejel pod imenom »regres«.

Obvezna oddaja lesa in še po razmeroma nizki odkupni ceni je vzbujala pri privatnih gozdnih posestnikih povečini velike prigovore in pasiven odpor. To je bil primer predvsem v hribovitih in kraških, pretežno gozdno-živilno-rejskih predelih Slovenije, kjer so obveznosti za oddajo lesa v plansko distribucijo bile prav občutne — saj so znašale često večletni prirastek —, pičila poljedelska zemljišča pa skopo rodijo. Drugačen je položaj v rodovitnejših žitorodnih, razmeroma manj gozdnatih predelih; tu je privatni gozd lastniku več ali manj le spopolnilo poljedelske proizvodnje in obvezne oddaje lesa sploh ni bilo ali pa je bila le v majhnem obsegu. Presežke žitaric po kritju obvezne oddaje je proizvajalec lahko prodal po visokih cenah na prostem trgu, eventuelne obvezne oddaje lesa mu niso pomenile mnogo.

Spričo velikih potreb po lesu za obnovo in industrializacijo dežele je bilo treba v času največje napetosti izvoza lesa sekati 2—3-kratni letni prirastek tudi v večjih privatnih gozdovih. To je pomenilo globoko poseganje v že tako zelo zmanjšano lesno zalogo kmečkih gozdov; z zmanjševanjem te se je zmanjševal prirastek.

* To naj bi bila odškodnina za stroške (brez dobička!); dejansko pa je bila neka samovoljna povprečna taksa, a ne gozdna taksa po spredaj opredeljenih pojnih.

Podobno je bilo pri živinoreji, v kolikor je obvezna oddaja presegala letno prirejo živine in se je s tem zmanjšal živinski fond — živa rezerva živine. Razlika med gozdarstvom in živinorejo pa je poleg drugega tudi v dolžini ciklusa proizvodnje; v gozdarstvu je neprimerno daljši. To pomeni, da je v živinoreji mogoče dvigniti živinski fond na prejšnjo višino v dosti krajšem času, če se razmere spremenijo oziroma če so dani pogoji za to. V kolikor gozdarstvo in živinoreja zmanjšujeta »živo rezervo«, bi morala ustrezno protivrednost nalagati bodisi v denarne zavode — in uživati le obresti od nje — ali pa drugače v proizvodnjo, n. pr. za melioracijo gozdov, nakup druge živine itd. Ti denarni zneski pomenijo glavnico za navadno reprodukcijo proizvajalnih sredstev, ne pa akumulacijo za razširjeno reprodukcijo oz. obogatitev. Razlikovati moramo torej med vnovčevanjem enoletnega proizvoda in med odtujitvijo dela proizvajalnih sredstev. Če povprečna cena za ta sredstva ne ustreza povprečnim cenam drugih proizvodov oziroma drugih proizvajalnih panog, pomeni to obremenjevanje ali oškodovanje producentov iz gozdno-živinorejskih predelov, ki sta jim gozd in živina glavni vir dohodkov, v korist drugih proizvajalcev.

Poljedelska proizvodnja razpolaga le z enoletnim pridelkom, proizvajalnega sredstva pa ji ni bilo treba oziroma ga ni mogla oddajati po obvezni nizki ceni. Spričo tega so bili kmečki prebivalci iz gozdno-živinorejskih gorskih oziroma kraških predelov na slabšem nasproti kmečkim prebivalcem ravninskih žitorodnih predelov, kar se je kazalo v celotnem narodnem gospodarstvu posameznih pokrajin. Ta problem je bil pereč le v Sloveniji glede na lastninsko strukturo njenih gozdov, kajti v drugih ljudskih republikah privatni gozdni sektor sploh ni bil obremenjen z obvezno oddajo lesa za plansko distribucijo. Dejansko je torej šlo tudi za nepravilne proporce med pretežno gozdnimi in pretežno poljedelskimi pokrajinami. Znano je, da so pomenili gozdovi našemu kmetu »železno rezervo« za razne primere stiske v njegovem gospodarstvu. Prisilno zniževanje že tako premajhne lesne zaloge, težave z vprežno živino spričo zmanjšanega živinskega fonda, pomanjkanje delovne sile na podeželju za težka gozdna dela zaradi odtoka delavcev v druge gospodarske panoge, nevšečnosti in težave pri merjenju in obračunavanju lesa ali regresa, predvsem pa razmeroma nizke odkupne cene so povzročile, da so se kmetje oziroma gozdni posestniki povečini kolikor mogoče izmikali obveznim oddajam lesa. K temu je prišel še moment odpora ali neumestnega nezaupanja do tendenc združevanja v zadrage — posebno v one s kolektivno lastnino proizvajalnih sredstev —, izviraajoč iz gospodarskega konservatizma, liberalistično-individualistične miselnosti našega kmeta potencirane v ok. 100 letih kapitalistične dobe pri nas, morda v največji meri pa iz tedanjega, povečini prav ugodnega materialnega stanja kmetovalcev v ravninskih predelih. Navedene okoliščine oziroma objektivne in subjektivne ovire v gozdni proizvodnji so povzročile, da je volja za smotrno gojenje in varstvo gozdov pri naših privatnih gozdnih posestnikih občutno padla.

Po drugi strani pa so se pripetili mnogi primeri izigravanja predpisov, špekulacije z lesom in nepravilnega oziroma goljufivega obračunavanja regresa, ki so vodili do neupravičene akumulacije denarja na podeželju. Na akumulacijo denarja pri kmetih moramo gledati torej tudi s tega vidika, ne pa morda samo z vidika ohranitve ali reprodukcije osnovnih proizvajalnih sredstev, t. j. v našem primeru gozdov.

Individualne prodaje lesa na panju ali že izdelanih lesnih sortimentov na prostem trgu po točki 2/b so bile v času obveznega odkupa dopustne po izpolnitvi obvezne oddaje lesnih sortimentov, v kolikor je ta obstajala v konkretnih primerih. Sečnje lesa so morale biti v skladu z oblastveno dovoljenim posekom in s predpisi o prevozu lesa. Omejitve glede prodajne cene prostih presežkov ni bilo. Le-ta je bila zelo različna glede na krajevne razmere, na stanje gozdov in potrebe prebivalstva po lesu. Spričo razmeroma majhnih količin lesa, ki so prihajale v prosto prodajo, in raznolikosti pogojev oziroma specifičnih načinov prodaje lesa se v času do 1950 niso formirale neke povprečne prodajne cene za lesne sortimente na prostem trgu v Sloveniji (kot so se bolj ali manj za poljedelske in živinorejske proizvode).

2. Razvoj problema po letu 1950

V našem revolucijskem procesu preobrazbe kapitalističnega gospodarstva v socialistično, ki se je začel že v narodnoosvobodilni vojni in še traja, razlikujemo dvoje značilnih razdobj oziroma faz: prvo, imenovano tudi razdobje administrativnega socializma, ko je bilo vodstvo gospodarstva v rokah državnih organov in težišče v podrobnem planiranju od zgoraj navzdol, t. j. pred letom 1950; drugo pa po tem letu, razdobje, ko se uvede upravljanje oziroma vodstvo gospodarstva po delovnih kolektivih, planira le v splošnih proporcijah in se sprostijo delovanje objektivnih ekonomskih zakonov v določenih okvirih, ko je težišče na tako imenovanih ekonomskih instrumentih.

Za prvo fazo je pomembno tudi bolj ali manj mehanično posnemanje nekaterih upravnogospodarskih načinov in organizacijskih oblik Sovjetske zveze ter prenašanje tamkajšnjih vzorcev v naše razmere na splošno, posebej pa na področju gozdarstva in konkretno glede naše teme, brez predhodnega temeljitega študija in analize, če in v koliko ti vzorci ustrezajo našim posebnim razmeram ter našemu socialno-političnemu in gospodarskemu razvoju, kakor tudi splošnim ciljem graditve socializma pri nas in v svetu. V praksi se je pa sčasoma pokazalo, da razne tamkajšnje metode in oblike, ki smo jih bolj ali manj nekritično prevzemali po sili razmer in zaradi pomanjkanja lastnih izkušenj, v mnogočem ne ustrezajo oziroma več ne ustrezajo našim razmeram. Nekateri načini so bili namreč sprva tudi nujni, n. pr. centralistično in administrativnooperativno vodstvo gospodarstva; z razvojem naših proizvodnih sil, krepitvijo materialne baze in družbene zavesti pa so postali neprimerni in celo škodljivi. Vedno bolj je postajalo očitno, da bo preveč zbirokratizirani, tog način vodenja gospodarstva do najmanjših podrobnosti, po stalno naraščajočem državnem aparatu, postal zavora njegovega razvoja. Nujno je bilo treba spremeniti sistem, ki bi mogel usmeriti razvoj v neke vrste državnega kapitalizma namesto v socializem.

Sprememba se je izvršila v letu 1950, ki pomeni zgodovinski preobrat v konkretni borbi za socializem. Uveden je bil nov gospodarski sistem, ki so ga naši politični ekonomisti obdelali v raznih študijah, člankih v gospodarskih in političnih listih ter na številnih konferencah. Med temi je nekaj študij splošno-gospodarske vsebine (1, 8, 10, 11), ki so bolj ali manj pomembne tudi za perspektivni razvoj našega gozdnega in lesnega gospodarstva.

S temi študijami je dokaj osvetljen splošni proces v novi fazi našega razvoja, v katerem se elementi starega prepletajo z novim sistemom, pri

čemer nekatere ekonomske kategorije, dediščine preteklosti, dobivajo novo družbeno vsebino. Novi sistem ne pomeni vračanja na staro v smeri kapitalistične anarhije, temveč ustvarjanje takšnih metod, ki bodo omogočile najhitrejši razvoj naših proizvodjalnih sil, ki so relativno na nizki stopnji, in poglobljanje oziroma razširjanje naših proizvodjalnih odnosov naprej v smeri socialistične graditve. Značilno pravi S. Kraigher (11): ... »Zavedati se namreč moramo, da smo spričo dejstva, ko zaradi naše gospodarske in tehnične zaostalosti ne moremo direktno razdeljevati proizvodov in neposredno deliti novo ustvarjeno delo na potrebno delo, ki kot ekvivalent pripada delovnemu človeku za njegovo življenjsko vzdrževanje, ter na presežek dela, ki ga rabi družba za družbene potrebe, prisiljeni posluževati se tržišča, zakona vrednosti in finančnega sistema, ki so po svojih oblikah, zaradi svojega obstoja ter po mnogih aktih in vsebini državnokapitalistični. Naš nadaljnji družbeni razvoj je ravno v tem, da z razvijanjem proizvodjalnih sil razširjamo socialistične odnose... in da s samim tem ustvarjamo pogoje za še hitrejši razvoj proizvodjalnih sil, ko ne bodo več zaradi vse večjega izobilja proizvodov potrebni za nadaljnji razvoj v višje družbene oblike tržišče in razni finančni instrumenti.«

Med tezami, ki jih je formuliral B. Kidrič*, se nanaša neposredno na naš problem 6 tez o ceni. Te teze — ki so jih v naslednjih letih dalje razvijali on in drugi politični ekonomisti — so osnovne važnosti za reševanje našega problema. Po drugi tezi razlikujemo v socialistični planski metodologiji naslednje kategorije cen:

✓ a) Urednostne cene. Pod temi »razumemo skupek po eni strani povprečno družbeno potrebnih stroškov proizvodnje, prevoza in trgovine, po drugi strani pa znesek, ki ga dobimo s tem, da te povprečne stroške proizvodnje, prevoza in trgovine pomnožimo s povprečno družbeno mero akumulacije in fondov«.

✓ b) Planske cene. Te nastanejo tako, »da se povprečnim družbeno potrebnim stroškom proizvodnje, prevoza in trgovine doda znesek, ki ga dobimo, če povprečne stroške pomnožimo z individualno, s planom določeno mero akumulacije in fondov za določeni artikel oziroma skupine artiklov... Planske cene... priznajo s planom odstopanje cen od vrednosti v planskem gospodarstvu socialistične blagovne menjave«.

✓ c) Stvarne cene. »Stvarna cena je tista cena, ki jo v blagovni menjavi zares dosežemo na temelju delovanja zakona o ponudbi in povpraševanju v mejah s planom danih direktivnih proporcij«.

Z uvajanjem novih metod v našem gospodarskem sistemu, novega načina planiranja in finansiranja, skratka s prehodom k svobodnejšemu delovanju objektivnih ekonomskih zakonov — posebno zakona o ponudbi in povpraševanju — se je pokazala potreba po ustreznih spremembah tudi glede politike cen gozdnih in lesnih proizvodov. V zvezi z idejnimi osnovami za spremembe našega gospodarskega sistema je treba razčistiti razna vprašanja in analizirati razvoj tudi na področju gozdnega in lesnega gospodarstva, da se lahko napravijo pravilni sklepi v skladu z novimi smermi v nadaljnjem razvoju našega celotnega narodnega gospodarstva.

* V razpravi B. Kidriča »O ekonomiki prehodne dobe v naši državi« (10) je tudi 11 tez o planiranju, ki jih je omeniti v tej zvezi. Te teze pomenijo napolito, neko osnovo za iskanje najustreznejših oblik in metodologij za planiranje po vseh panogah narodnega gospodarstva.

Po letu 1945 je izšlo v naših strokovnih listih mnogo člankov in študij, ki osvetljujejo pomen in vlogo gozdarstva v graditvi socializma v naši državi. Med temi jih precej podrobneje obravnava vprašanje cene lesa na panju ali gozdne takse (glej seznam uporabljenega slovtva).

Te strokovne študije oziroma znanstvena dela pomenijo znaten prispevek k teoretičnemu razčiščevanju enega izmed najbolj perečih problemov gozdnega in lesnega gospodarstva na naši poti v socializem. Teoretični izsledki ali znanstvena dognanja buržoazne politične ekonomije so se lahko skozi stoletja preizkušala v praksi vse od zgodnjega kapitalizma v 17. stoletju do danes, medtem ko traja doba preizkušanja oziroma preverjanja raznih teorij marksistične politične ekonomije v praksi komaj dobra tri desetletja, t. j. od oktobrske socialistične revolucije dalje. Nekritično sprejemanje tujih vzorov v našo teorijo in prakso bi lahko vodilo do velikih pogrešk; posebno v gozdarstvu spričo raznolikosti proizvodnih pogojev in zapletenosti proizvodnih odnosov po posameznih pokrajinah ter dolgega ciklusa proizvodnje, ko se storjene pogreške ene generacije lahko popravijo šele v drugi ali tretji generaciji. Zato moramo obravnavati glavne probleme gozdnega in lesnega gospodarstva z vso vestnostjo in temeljitostjo ter tako pomagati pri utiranju naše lastne poti v socializem.

S področja problema cene lesa na panju je bolj ali manj temeljito obdelana že vrsta vprašanj. Mislim pa, da bi bilo treba po prednjem prikazu in analizi dosedanjega razvoja rešiti oziroma proučiti še naslednje naloge:

1. Dokončno opredeliti pojma »cena lesa na panju« in »gozdna taksa« ter njun pomen in vlogo v našem novem gospodarskem sistemu.

2. Aplicirati na področje gozdnega in lesnega gospodarstva teze, ki so jih postavili naši politični ekonomisti glede formiranja cen po raznih kategorijah v našem novem ekonomskem sistemu oziroma konkretno glede cene lesa na panju.

ad 1. Gospodarski kategoriji »cena lesa na panju« in »gozdna taksa« se razlikujeta po mnenju raznih avtorjev v tem, da se nanaša prvi pojem na rezultat bolj ali manj svobodnega delovanja zakona o ponudbi in povpraševanju — enega izmed osnovnih zakonov kapitalistične ekonomike. Drugi pojem pa se nanaša na rezultat bolj ali manj omejenega delovanja tega zakona oziroma zakona vrednosti na splošno predvsem v interesu skupnosti, včasih pa tudi v interesu posameznih lastnikov gozda.

V uvodu smo navedli dokaz, da ločijo ti dve kategoriji tudi v kapitalizmu; *Prokopljevič* torej nima prav, ko trdi, da ju tam istovetijo (22). Dalje smo omenili, da so v Sovjetski zvezi, kjer ni svobodnega tržišča za les, opustili kategorijo »cena lesa na panju« in uvedli diferencirano »gozdno takso« (*Solovjev*) v skladu s planskim gospodarstvom.

V naši — jugoslovanski — gozdarski ekonomiki večina strokovnjakov zagovarja uporabo obeh kategorij. Terminu »gozdna taksa« pa dajejo posamezni strokovni pisatelji različno vsebino. Nekateri jo istovetijo z diferencialno rento, drugi pa ne. Potrebno je, da ta pojem pri nas dokončno opredelimo. V »Šumarski enciklopediji«, ki se pripravlja v okviru »Jugoslovanske enciklopedije«, nameravajo uvesti in definirati oba pojma kot posebni gesli. Na ta način bi bila opredelitev pojmov nekako »kodificirana«.

ad 2. Kako uporabiti v gozdarstvu za les na panju kategorije: vrednostna cena, planska cena in stvarna cena?

a) Urednostna cena

V to kategorijo sodi direktno ugotavljanje cene lesa na panju iz stroškov proizvodnje — oziroma stroškov, potrebnih za reprodukcijo v gozdu odvzete lesne mase — po spredaj opisanih načinih. Vsebina pojma vrednostne cene lesa na panju je teoretično precej jasno opredeljena. Aplikacija teh načel in metod v praksi v konkretnih razmerah oziroma pogojih pa ni preprosta, kakor je to razvidno iz dosedanjih izvajanj in ugotovitev, ki bodo sledile. Vzporedno z razvojem v gospodarski praksi je šlo v strokovnih krogih tudi razpravljanje o nekaterih teoretičnih postavkah glede na direktno določanje cene lesa na panju, predvsem vprašanje o umestnosti pobiranja diferencialne zemljiške rente položaja i. dr.

Glede načina ugotavljanja vrednostne cene lesa na panju in njegovih posledic v gospodarski praksi ter razvoju gledanja na to vprašanje po letu 1950 bomo obravnavali dva primera: v NR Hrvatski in LR Sloveniji. Podatke za Hrvatsko smo črpali iz zadevnih člankov inž. Špiranca (28), inž. Bičanića (2) in inž. Prokopljevića (22), kakor tudi iz ustnih informacij pri Zavodu za privredno planiranje NRH, pri Upravi za šumarstvo NRH i. dr.; za Slovenijo pa največ iz uredb, odlokov in navodil ter iz osebnega sodelovanja pri sestavljanju osnutkov pravnih aktov in predlogov za reševanje tega težkega problema.

V NR Hrvatski so določili leta 1951 — v zvezi s sestavo novega cenovnika za les na panju — na podlagi perspektivnega plana oziroma 10-letne sečne osnove (1952—1961) povprečni letni etat 4 milijone m³. Povprečni letni stroški za proizvodnjo te količine so bili ocenjeni na 2520 milijonov dinarjev. Povprečna vrednostna cena (stroški / etat, t. j. 2520/4) je rezultirala 630 din/m³, ne glede na gozdni okoliš, vrsto lesa in sortiment.

Globalne podatke prikazuje naslednja tabela (glej Šumarski list 1952 str. 401):

Razred	Količina m ³	Gozdnogojitvena dela				Lov	Gozdno-tehnična dela		Režija	CK (lastna cena)	AF (akumulacija in fondit)	Prodajna cena proizvajalca „CDNP“	Prodajna cena proizvajalca za 1 m ³
		Pogozdovanje in melioracije	Nega gozdov	Varstvo gozdov	Urejanje gozdov		Komunikacije	Zgradbe					
I - V	4 000 000	695	62	31	25	16	926	100	548	2380	140	2520	630 din

Iz povprečne cene 630 din na m³ lesa na panju za razne vrste drevja in sortimente je bila izračunana posebna cena s ponderiranjem in s pomočjo vrednostnih koeficientov.

Tako določene cene lesa na panju so veljale za večje prodaje — lesno-industrijskim in drugim podjetjem ter ustanovam; za male prodaje pa so veljale le kot orientacijske cene, s tem da so jih mogli po krajevnih razmerah in raznih okolišnih do 30% zvišati ali znižati.

Način direktnega določanja cene lesa po proizvodnih stroških — po induktivni metodi — je bil v NR Hrvatski v rabi do 3. X. 1953. S tem rokom pa je bila tam uvedena za formiranje cen lesa javna dražba — z uredbo o prodaji lesa na panju iz gozdov splošne ljudske lastnine. Lesno-industrijska in druga podjetja so mogla kriti svoje potrebe po surovini oziroma tehničnem lesu le na ta način, da so se udeležila dražb, ki so jih razpisala gozdna gospodarstva, oziroma plačevati les po ustreznih najvišjih, na dražbah doseženih cenah. Le izjemoma, za oskrbovanje gospodinjestev in raznih ustanov z drvimi, so ostali cenovniki iz leta 1952 v veljavi.

S tem ukrepom je bil napravljen prelom glede formiranja cen lesa na panju. Iz direktnega določanja cen, ki so bolj ali manj ustrezale vrednosti, smo zašli neposredno v drugo skrajnost, k popolni sprostitev zakona o ponudbi in povpraševanju. Kmalu pa se je pokazalo, da v naših pogojih, spričo rastočih potreb potrošnikov in pospeševanja industrijske proizvodnje ter izvoza lesa, ta način ne more ustrezati in biti usklajen s socialističnim planiranjem (čeprav le v glavnih proporcijah). Cene lesa so nesorazmerno narasle, povečalo se je število nepotrebnih dragih križnih prevozov, velike lesne mase so nekontrolirano odtekale iz posameznih bazenov, ogrožen je bil obstoj raznih podjetij, ki na dražbah niso uspela ali jim iz kakšnega koli razloga ni bila zagotovljena ustrežna alimentacija za stalno obratovanje. Nekatera lesnoindustrijska podjetja n. pr. so si zaradi ugodnih izvoznih pogojev prizadevala za čim večji izvoz lesnih proizvodov in često niso hotela oskrbovati s potrebnim lesom gradbenih in drugih domačih podjetij, ki niso zmogla visokih cen. Skratka, na lesnem tržišču je nastajala bolj ali manj anarhija. Podobno pot so ubrale tudi druge ljudske republike — med temi tudi Slovenija, o čemer bomo govorili pozneje, in pokazala se je nujna potreba preprečiti gospodarski kaos ter s tem zvezano škodo na lesnem tržišču. Zato je Zvezni izvršni svet izdal dne 30. VII. 1954 pod R. p. št. 332 odlok o najvišjih cenah lesa na panju po posameznih ljudskih republikah, ki je stopil v veljavo 1. VIII. 1954. Te cene pomenijo povprečje najvišjih cen za posamezne gozdne okolišče, vrste lesa in sortimente. Republike razdelijo povprečne cene dalje na najvišje cene po gozdnih okoliših, vrstah lesa in sortimentih tako, da povprečno ne presežejo najvišje republiške povprečne cene.

V NR Hrvatski je bil na temelju navedenega odloka izdan nov cenovnik za posamezne vrste lesa in sortimente, po vrednostnih razredih, enoten za velike in male prodaje. Nujna posledica tega ukrepa je planska razdelitev lesnih mas na industrijo oziroma na razne gospodarske organizacije; izvaja jo Sekretariat za gospodarstvo na predlog Uprave za gozdarstvo, upošteva je smotrne potrebe in razpoložljivo lesno maso po bazenih. Podjetja sklepajo z gozdnimi gospodarstvi kupoprodajne pogodbe po postavkah cenovnika.

Navedeni ukrep je sicer v glavnem preprečil oziroma zajezil nastajanje težke stihije, ima pa še razne pomanjkljivosti, ki jih bo treba odstraniti; nanj se še povrnemo.

V NR Hrvatski je bila v času prostega formiranja cen na dražbah (od 3. IX. 1953 — 1. VIII. 1954) dosežena — po ugotovitvah Zavoda za privredno planiranje NRH — povprečna cena ok. 3700 din za m³ za vse vrste lesa na panju. Povprečna cena lesa po gornjem zveznem odloku pa znaša za NRH ok. 1270 din, torej komaj dobro tretjino od prejšnje. Nasproti prejšnji direktno določeni ceni 630 din pomeni slednja cena ok. 2-kratno, svobodna

cena pa ok. 6-kratno povečanje. V NRH so se v tem času povečali proizvodni stroški (delavske mezde, davščine i. dr.) za 2—3-krat. Ustrezna cena za 1 m³ lesa na panju bi morala znašati torej ok. 1500 din, da bi krili vse stroške za reprodukcijo letnega poseka pod istimi sorazmerji, kot so bila leta 1951 pri določevanju povprečne cene 630 din za m³. Odrejena povprečna cena za NRH (t. j. 1270 din) je torej prenizka. Ni še znano, na podlagi katerih kriterijev so bile po posameznih ljudskih republikah maksimirane povprečne cene lesa na panju in koliko te povsod ustrezajo pogojem. Vsekakor pa obstajajo upoštevanja vredne razlike v proizvodnih pogojih po posameznih republikah. V kolikor je bila povprečna cena 630 din za m³ na panju v NRH pravilno določena, bi jo bilo možno ob večji spremembi proizvodjalnih pogojev — v enem letu ali daljšem času — ustrezno prilagoditi.

V NRH je bilo po letu 1950 tako direktno določevanje cen lesa na panju, kakor tudi formiranje tržnih cen na podlagi javne dražbe, najdosledneje izvedeno. Zato so tamkajšnje izkušnje pomembne za gozdno in lesno gospodarstvo vseh ostalih republik. LR Slovenija pa ima še svoje posebne, težje pogoje za ustrezno rešitev vprašanja cene lesa na panju spričo prevladujočega privatnega sektorja gozdov.

LRS VLR Sloveniji je bilo treba leta 1951 zaradi sestave novega cenovnika za les na panju in novih gospodarskih ukrepov v nedržavnem sektorju gozdarstva na novo ugotoviti povprečno ceno lesa na panju; pri tem naj bi izsledke tudi primerjali s cenami iz leta 1938.

Povprečna cena lesa na panju je bila določena tako, da je bil vzet za podlago enoletni prirastek vseh gozdov LRS, ocenjen pri inventarizaciji leta 1951, in povprečni današnji stroški za njegovo proizvodnjo (vrednostna cena = stroški/prirastek, in sicer skupaj za državni in privatni sektor).

Cena lesa na panju po glavnih sortimentih v Sloveniji leta 1938 je bila ugotovljena s pomočjo cenovnikov za prodajo gozdnih proizvodov v mali prodaji iz državnih gozdov v Sloveniji, cenovnikov banske uprave v Ljubljani za povračilo škode v gozdovih in konzultacij raznih oseb, ki so delale v lesni industriji in trgovini predaprilske Slovenije. Sinteza iz teh virov — precej problematična spričo težko določljivih elementov — je dala naslednje rezultate:

Lesni sortiment	Množina obvezne oddaje nedržav. sektorja LRS l. 1951 v m ³	Cena lesa na panju v din za m ³	
		1951	1938
Hlodi hrasta	2987	950	190
Hlodi bukve	17950	375	75
Hlodi iglavcev	306000	500	100
Jarnski les	102000	277	55
Celulozni les	76586	277	55
Tesani les	49930	326	65
Drva, trda	103650	100	20
Drva, mehka	19500	67	13
Skupno	678603	Povpr. 350	Povpr. 70

Navedeni proizvodi so zajemali ok. 90% celotne proizvodnje nedržavnega sektorja.

V LRS povprečna cena lesa na panju ni bila izračunana po istih kriterijih kot v NR Hrvatski; na njeno ugotavljanje so poleg upoštevanja drugačnih elementov vplivale tudi tedanje tendence v naši politiki cen lesa glede na nedržavni sektor. Prirojena je bila tedanji gospodarski situaciji. Zaradi tega bi bila tudi primerjava te cene z ono v NRH nestvarna. Vrednostno ceno lesa na panju za LRS bi bilo treba izračunati na podlagi postavk 10-letnega perspektivnega plana za gozdarstvo, podobno kot se je zgodilo v NRH, in ob upoštevanju istih ostalih kriterijev; šele potem bi bila možna pravilna primerjava rezultatov.

Povprečna cena 350 din pomeni 5-kratno ceno 70 din iz leta 1938. Če pa pomnožimo to ceno s faktorjem 10 (ki ga je navajal B. Kidrič v svojem govoru na II. kongresu Zveze sindikatov Jugoslavije dne 7. X. 1951 za razmerje predvojnih in tedanjih tržnih cen v splošnem povprečju), dobimo povprečno ceno 700 din za m³.

Zdi se, da je bila ta cena nasproti hrvatski 630 din dokaj realna. V njej je bila vključena akumulacija, ki je šla v kapitalistični dobi Slovenije v korist lastnika gozdov. V hrvatski ceni pa je akumulacija izražena v glavnem v večjih investicijah (nad amortizacijskimi kvotami, ki pa dejansko pomenijo razširjeno reprodukcijo).

Povprečna cena lesa na panju je bila ugotovljena zaradi primerjave tudi na deduktivni način iz cene lesnih sortimentov na svetovnem trgu (na podlagi relacije 1 ameriški dolar = 300 dinarjev, določene s pomočjo Mednarodnega momentarnega fonda). Za podlago računa so bile vzete cene iz leta 1951. Znašala je 754 din za m³. Upošteva je porast cen vseh vrst blaga na svetovnem tržišču, posebno pa še lesa kot precej deficitnega blaga, se je ta cena še precej dobro ujemala s ceno, dobljeno na temelju valorizacije predvojnih cen (t. j. 700 din za m³).

Izračunana povprečna cena 350 din je bila podlaga za določanje novih cen lesnih sortimentov na panju za odkupe po uredbi o obvezni sečnji in oddaji lesa ter postranskih gozdnih proizvodov iz nedržavnih gozdov (Ur. l. št. 12—67/49). Na podlagi uredbe o ustanovitvi skladov za obnovo gozdov (Ur. l. št. 28 z dne 13. VI. 1951) je izdalo Ministrstvo za finance »Odločbo o cenah lesa na panju in o cenah gozdnih sortimentov« (Vestnik organov za cene št. 18 z dne 15. IX. 1951) in z njo v zvezi »Cenik za les na panju«, dalje »Cenik za gozdne sortimente« franco vagon ali žaga ter »Navodilo za izvršitev odločbe o cenah lesa na panju in o cenah gozdnih sortimentov«.

Razpon med cenami lesnih sortimentov na panju in onimi franco vagon ali žaga je bil razmeroma visok.

Odredba o ureditvi prevoza lesa, uredba o ustanovitvi skladov za obnovo gozdov ter odločba o cenah lesa na panju in cenah gozdnih sortimentov so bili izredno važni gozdnogospodarski ukrepi v letu 1951, izdani v skladu z novimi gospodarskimi načeli.

Razloge za te ukrepe bi mogli formulirati takole:

1. Prizadevanje, da se prepreči uničevanje gozdnega fonda in popravi povečini izredno slabo stanje gozdov nedržavnega sektorja.

✓ 2. Težnja, da se nedržavni gozdni sektor povezuje v zadruga. Že poveza v zadruga splošnega tipa pomeni napredek v primeri s sedanjo razdrobljenostjo posesti in individualnim gospodarjenjem z gozdovi; najbolj primerna pa je zadruga s kolektivno lastnino gozdov.

3. Težnja, da gozdni posestniki sami izvajajo sečnjo in izdelavo, posebno pa še prevoz lesa na mesto predelave oziroma v potrošne centre. Velik razpon — škarje — med cenami lesnih sortimentov na panju in onih na žagah ali franko vagon naj bi bil spodbuda za to.

✓ 4. Prizadevanje, da se prepreči prevelika oziroma nepravilna akumulacija denarja na podeželju.

Ukrepi glede cen lesnih sortimentov so bili samo prehodnega značaja, izdani ob pričakovanju novih ekonomskih cen.

Sredi leta 1951 se je začelo preračunavanje — določevanje posameznih elementov strukture cene v glavnem materialnega in plačilnega fonda — na bodoče ekonomske cene. Zvezni gospodarski svet oziroma zvezna planska komisija sta predpisala za vse važnejše materiale določeni faktor za pretvorbo prejšnje prodajne cene na ekonomsko ceno, upošteva je cene na svetovnem trgu in interno ravnovesje med kupnimi in plačilnimi fondi v državi. V januarju 1952 je izšla odločba — tudi tipično prehodnega značaja —, s katero so bile predpisane ekonomske cene za glavne sortimente lesne industrije. Bistvo te odločbe je bilo, da se za glavne sortimente odredijo splošno izkalkulirane ekonomske cene, za ostale pa se cene formirajo prosto.

Ta odločba je po eni strani omogočala podjetjem predlaganje in razrez obveznosti po družbenem planu (plačilni fond, materialni fond, amortizacija in akumulacija) za vsa podjetja — državna in zadružna. Podjetja so bila tako vključena v plan družbenega produkta. Po drugi strani pa je ta odločba dala perspektivo, da se za vse gozdne in lesne proizvode v bodoče uvedejo proste — tržne — cene.

Tudi za les na panju je bila izdana v januarju leta 1952 posebna zvezna »Odločba o obvezni kalkulaciji in obračunu produkcijskih stroškov za les na panju pri gozdnih gospodarstvih« (Ur. list FLRJ, št. 5/52) ter navodilo k tej odločbi (Ur. l. FLRJ št. 8/52). Kot produkt gozdnega gospodarstva je mišljen določeni letni obseg sečnje (etat), predpisan z družbenim planom.

Po tej odločbi so obvezni elementi kalkulacije produkcijskih stroškov gozdnega gospodarstva naslednji:

1. Material za izdelavo
2. Plače za izdelavo
3. Amortizacija
4. Obratna (terenska) režija
5. Upravna in prodajna režija

I. Lastna cena

6. Akumulacija in skladi

II. Predvidena (kalkulacijska) prodajna cena.

Navedeni obvezni elementi kalkulacije zajemajo stroške za material in plače za posamezna gozdna dela, in sicer:

- ✓ 1. Pogozdovanje goljav
 - a) prvo pogozdovanje,
 - b) dopolnjevanje,
 - c) gojitev in vzdrževanje kultur.
- ✓ 2. Melioracije degradiranih gozdov
 - a) resurekcija in čiščenje,
 - b) dopolnjevanje,
 - c) prepoved paše.
- ✓ 3. Gojitev gozdov
 - ✓ a) čiščenje, redčenje in prebiranje,
 - ✓ b) konverzije.
- ✓ 4. Varstvo gozdov
 - ✓ a) obramba pred požarom,
 - ✓ b) obramba pred mrčesom,
 - ✓ c) obramba pred rastlinskimi boleznimi.
5. Urejevanje gozdov.

Važno določilo te odločbe je, da se *prodajna cena lesa na panju oblikuje prosto po tržnih pogojih*.

Odločba o oblikovanju prodajnih cen (Ur. l. FLRJ št. 32/52, konec junija) dopušča ekonomske cene le še za najmanjše število produktov; les ni bil vključen. Tako so bili postavljeni tudi gozdni proizvodi oziroma les na panju na prosto tržišče.

Posledice teh ukrepov pa so bile v Sloveniji še neugodnejše kot v Hrvaški, kar je razumljivo spričo pasivnosti njene lesne bilance in težjega obvladanja prevladujočega privatnega lastninskega sektorja. Iskali smo predvsem najustreznejše načine za obvladanje oziroma usmerjanje privatnega gozdnega in lesnega gospodarstva z ekonomskimi instrumenti, da se izognemo nezaželenim administrativnim posegom v gospodarski mehanizem. Stavljani so bili predlogi, da se lastnikom privatnih gozdov praviloma prepovedo individualne prodaje gozdnih lesnih sortimentov za blagovni promet, pač pa naj bi se ves promet z lesom odvijal le preko zadrug; z drugimi besedami, da more privatnik prodajati svoj les po kritju lastnih potreb komurkoli le preko zadruge. Te naj bi sklepale pogodbe z LIP in vsemi drugimi potrošniki lesa (glej *Sevnik: Zadružništvo v gozdnem in lesnem gospodarstvu Slovenije, Gozdarski vestnik, 1952*). Neprimerno lažje bi bilo obvladati gozdno in lesno gospodarstvo ok. 700 zadrug (KZ), kolikor jih je sedaj v Sloveniji, kakor ok. 165 000 individualnih gozdnih posestnikov, in usmerjati njih dejavnost v zavestno sodelovanje z gospodarskimi organizacijami splošnodružbenega gozdnega in drugega področja. Njihova skupna skrb naj bi bila stalno, redno oskrbovanje z lesom gospodarskih organizacij in ustanov svojega okoliša, ki imajo ustrezne pogoje za obstoj. Le presežki naj se oddajajo za pokrivanje potreb širšega območja, v okviru okraja, ljudske republike, države.

Za oblikovanje prodajnih cen lesa na panju oziroma gozdnih sortimentov, ki naj bi v osnovi bolj ali manj ustrezale občasno — za čas 1 leta ali več — po deduktivni metodi ugotovljenim notranjim cenam iz povprečij na

svetovnem tržišču, naj bi ne uporabljali javne dražbe v njeni splošni obliki; primernejša bi bila oblika tako imenovane submisije — na podlagi tajnih pismenih ponudb —, kjer se prodajalec ne veže, da bo oddal razpisani les najvišjemu ponudniku. S tem bi bila omogočena po eni plati večja ali manjša prilagoditev prosto formiranim cenam, po drugi plati pa načrtna alimentacija z lesom v interesu napredka ožjega ali širšega območja v gospodarskem in družbenem pogledu.

Vendar ti predlogi niso padli na rodovitna tla, predvsem ne zaradi premajhne splošne politično-ekonomske razgledanosti vodstev naših gozdno-lesnogospodarskih organizacij. Gozdna gospodarstva so sklenila posnemati prakso v NR Hrvatski glede prodaje lesa na javnih dražbah. Prvo javno dražbo je razpisalo gozdno gospodarstvo Maribor za dne 30. IV. 1954, in sicer za hlodovino iglavcev za žago in za jamski les. Do udeležbe na dražbi so bila upravičena vsa lesnoindustrijska in druga, za predelavo hlodovine registrirana podjetja, in rudniki za jamski les. Do dražbe pa ni prišlo zaradi odpora lesnih podjetij. Inšpekcija tržišča v Mariboru je po administrativni poti odredila, da se dražba preklicé. Proti mariborskemu Gozdnemu gospodarstvu — in proti direktorju podjetja — pa je bila pri Okrožni državni arbitraži v Mariboru celo vložena tožba, češ da umetno dvigujeta cene lesa in zadržujeta blago pred prodajo; s tem da je zagrešilo gospodarsko kaznivo dejanje po uredbi o trgovanju in trgovskih podjetjih (Ur. list FLRJ 56/53). Tožba pa je bila zavržena z motivacijo, da v samem razpisu javne dražbe ni obsežno zadrževanje blaga pred prodajo in omejevanje prodaje, dalje, da načina javne dražbe obstoječi predpisi nikjer ne prepovedujejo — v nekatih primerih je celo predpisan — ter da ta način uporabljajo tudi druge ljudske republike. Višje gospodarsko sodišče LRS v Ljubljani je odločbo I. stopnje potrdilo (Pkž 47/54 z dne 11. X. 1954).

Vsekakor pa je bilo bolje, da so preprečili javne dražbe, ker bi se bila sicer še povečala zmeda na lesnem trgu v Sloveniji. Cene glavnih gozdnih sortimentov so se že tako neprestano hitro dvigale ter vedno bolj otežkočale podjetjem zanesljive kalkulacije, lesna surovina je še bolj nekontrolirano odtekala kot v NRH, skratka, tamkajšnji negativni pojavi so se potencializirali. Zmanjševanje količine lesnega poseka v zadnjih letih, poostren nadzor nad sečnjami, nesmotrno izkoriščanje lesa in stihija na lesnem tržišču so spravili lesnoindustrijska podjetja povečini v težaven položaj. Nujno je postalo znižanje njihovega števila, t. j. nadštevilnih žagarskih obratov, nujno tudi stalno in redno oskrbovanje preostalih z lesno surovino. Z oblastvenimi ukrepi ni mogoče preprečiti odtekanja raznih lesnih sortimentov oziroma surovine mimo obratov, ki jih potrebujejo za svoj obstoj — n. pr. s prepovedjo izvoza iz posameznih okrajev ali republik —, ker bi to ne bilo v skladu z ustavnimi določili glede svobodnega trgovanja na vsem državnem območju.

V letih 1953 do 1955 so bili izdani razni gospodarski ukrepi oziroma administrativni pravni akti, kakor: republiške odločbe glede najnižje povprečne cene lesa na panju, pod katero se ni smel prodajati les iz gozdov splošnega ljudskega premoženja (v družbenem planu za leto 1954, na osnovi povprečne cene 2100 din za 1 m³ izdelanih gozdnih sortimentov); nove progresivne tarife prispevkov v gozdni sklad od sečnje v zasebnih gozdovih; uredba o obratovanju žag veneciank (po kateri smejo te razžagovati samo les za neposredno uporabo v gospodarstvu gozdnih lastnikov samih); ukinitve

odvečnih in zastarelih polnojarmeriških obratov (namesto njih pa povečanje proizvodnje finalne lesne industrije); zakon o omejitvi predelave lesa iglavcev in v zvezi s tem uredba glede izvedbe zadevnih zak. določil; odlok o ponovni registraciji podjetij, ki se bavijo s proizvodnjo in prometom z lesom; dalje zvezni ukrepi glede progresivnega davka na žagani les smreke in jelke ter zvezni odlok o najvišjih cenah lesa na panju (v LRS za les na panju za iglavce 2850 din, za listavce pa 660 din — povprečje 1880 din ali za netto sortimente za iglavce 3500 din, za listavce pa 850 din — povprečje 2300 din) ter zvezni odlok o najvišjih cenah za žagani les smreke in jelke. Gornji ukrepi naj bi preprečili nadaljne naglo in skokovito naraščanje cen lesa in tržišče ustalili oziroma uredili. V ta namen je bilo v letu 1955 tudi uvedeno kontingentiranje izvoza žaganega lesa iglavcev.

To pa je z navedenimi instrumenti le deloma uspelo; razna važna vprašanja ostanejo še nadalje odprta. Iz dokumentacije Zavoda za gospodarsko planiranje LRS (35) za gozdno in lesno gospodarstvo v letu 1955 — poglavje »Osnovna ekonomska problematika« — izhaja, da še ni razčiščeno vprašanje, ali so naše notranje cene lesa uravnovešene s cenami zunanjih tržišč. Spričo izvoznih koeficientov, s katerimi skušamo v veliki meri usmerjati tudi izvoz lesnih proizvodov, je to vprašanje precej zapleteno. Tudi še ni pojasnjeno, ali so naše notranje cene lesa v pravilnem razmerju s cenami drugih glavnih surovin oziroma s cenami gradbenega materiala. Dalje, kako naj v LRS spravimo v sklad določila odloka o najvišjih cenah lesa na panju in specifično organizacijo njene gozdne proizvodnje, ko sta v dejavnosti gozdnih gospodarstev združeni dve stroki, t. j. gojenje gozdov (stroka 311) in izkoriščanje gozdov (stroka 313), medtem ko sta v vseh drugih ljudskih republikah ločeni. Pomembno je še vprašanje, kako naj se z ustrezno ceno lesa na panju spodbuja proizvodnja jamskega in celuloznega lesa ter pragov, t. j. gozdnih sortimentov, ki jih mora naše gospodarstvo brezpogojno dobiti v ustrezni količini, da se izognemo občutni gospodarski škodi. Postavlja se tudi vprašanje, ali je mogoče z dolgoročnimi okvirnimi kupoprodajnimi pogodbami ustvariti stalne trgovske oziroma gospodarske zveze med zainteresiranimi podjetji za trajno, redno kritje potreb ožjega ali širšega gospodarskega območju in kako v takšnih primerih določati cene lesa na panju; kakšni ukrepi naj se pri tem uporabijo glede na posebne pogoje v privatnem sektorju.

Iz obširne problematike smo izluščili le nekaj glavnih vprašanj, ki se nanašajo na našo temo. V strokovnih in gospodarskih krogih obravnavajo raznovrstne predloge za izhod iz situacije, ki je težka v jugoslovanskem, še težja pa v slovenskem merilu.

Prednje kronološko podajanje razvoja po letu 1950 glede formiranja cen lesa kaže, na kakšne težave je zadel prehod iz načina, po katerem se ugotavljajo cene lesa na panju iz stroškov proizvodnje (induktivna metoda), na način ugotavljanja cen z upoštevanjem stanja na tržišču (deduktivna metoda); ali z drugimi besedami, prehod od cen, ki imajo bolj ali manj značaj vrednostnih cen, na ekonomske cene, ki so v našem gospodarskem sistemu hkrati rezultat gospodarske kalkulacije in delovanja objektivnih ekonomskih zakonov, predvsem zakona o ponudbi in povpraševanju, na podlagi denarja kot menjalnega sredstva.

b) Planske cene

Splošna opredelitev pojma, podana v *Kidričevih* tezah o tej kategoriji cen, se nanaša brez pridržkov tudi na cene lesa kot surovine oziroma lesnih proizvodov. Cene lesa na panju so v planskem gospodarstvu socialistične blagovne menjave lahko enake vrednostnim cenam, kar bo pa redek primer; navadno odstopajo od vrednosti plansko, ker so — kakor je bilo poudarjeno — pomemben instrument gospodarske politike. Te cene morajo po eni strani ustrezati pogojem, ki jih narekuje občasna situacija našega splošnega gospodarstva, biti morajo torej činitelj za skladno napredovanje vseh vej našega narodnega gospodarstva (videli smo, kako smo v povojni dobi z nizkimi cenami lesa na panju reševali težko stanje v pogledu obnove porušene domovine v prometu in v gradbeništvu ter pospeševali rudarsko in drugo proizvodnjo, kako so nastajali ekonomski oziroma finančni ukrepi za zaščito vrednosti dinarja proti ekonomski akumulaciji denarja na vasi i. dr.). Po drugi strani pa so cene lesa na panju v sklopu splošne tudi instrument posebne gozdno- in lesnogospodarske politike izredno važen vzvod za dviganje našega zaostalega gozdnega in lesnega gospodarstva na višjo raven. Slednje dejstvo prihaja vedno bolj do izraza v naših, slovenskih razmerah.

Kakor znano je lesna zaloga — v politično ekonomskem smislu proizvajalno sredstvo — v naših gozdovih padla že pod polovico gospodarske normalne zaloge; deloma kot posledica nesmotrnega predkapitalističnega, še bolj pa kapitalističnega gospodarstva v naših deželah v zadnjih sto letih (1848 do 1947), deloma pa je bila občutno znižana v povojnih letih po sili razmer. S tem se je ustrezno zmanjšal tudi letni prirastek gozda. Gozdovi se kot proizvajalno sredstvo neprestano obnavljajo iz prirodnih sil in proizvodnja lesa na panju terja sorazmerno zelo malo človeškega dela. Zato je v našem oziroma socialističnem gozdnem gospodarstvu nasploh prva, neobhodna nujnost — rekel bi kategorični imperativ — čimprej spraviti gozdove v normalno stanje, zvišati lesno zalogo na optimalno oziroma na ekonomsko normalno višino.

Kakšen pomen in vlogo ima pri tem cena lesa na panju?

Kakor smo videli, so nizke cene lesa na panju — v zvezi z velikimi planskimi zahtevami — prve povojne faze neugodno vplivale na gojenje in smotrno izkoriščanje gozdov ter na varčevanje z lesom. Ko se je pa v drugi povojni fazi — po letu 1950 — sprostilo delovanje objektivnih ekonomskih zakonov in so se cene lesa postopoma ne samo vskladile s cenami drugih materialov, temveč so jih deloma celo prerasle, se je opazilo nagloboljšanje. Predvsem je bilo to vidno v pogledu varčevanja z lesom (n. pr. uvedba jeklenih opornikov v rudnikih, uporaba večjih količin premoga namesto drv za kurjavo; pri slednjem je v občutni meri vplivalo tudi v ta namen izvedeno načrtno znižanje cen premoga za gospodinjstva i. dr.), dalje pa tudi pri izkoriščanju gozdov nasploh. Omejevanje obsega sečenj in visoke cene lesa so poleg tega tudi znatno pripomogle k hitrejši likvidaciji zastarelih lesnih obratov, ki nimajo dovolj pogojev za svoj obstoj.

Vendar so visoke, predvsem pa nestalne cene lesa sprožile tudi razne negativne pojave. Povečale so špekulacijo z lesom, otežkočile realne kalkulacije, povzročile tudi mnoge nedovoljene sečnje — čestokrat še nezrelega lesa —, zaradi česar je potreben povečani gozdni nadzor. Visoke cene lesa na

panju sicer bolj zadovoljujejo lastnike gozdov, to se pravi predvsem tiste, ki imajo kaj lesa za oddajo na tržišče, otežkočajo pa preskrbo siromašnega prebivalstva, kakor tudi drugih potrošnikov s potrebnim lesom. Prehod na trg kot instrument razdelitve je imel torej za posledico vrsto neugodnih pojavov v gozdnem in lesnem gospodarstvu, poleg izredne dinamike gibanja cen, ki je še nismo uspeli obvladati.

Navedene negativne pojave pasivnost naše lesne bilance še potencira. S samimi ekonomskimi ukrepi vseh teh pojavov ni mogoče preprečiti. Deficitnost določenih proizvodov (n. pr. pri nas pšenice) je mogoče kriti z uvozom iz drugih držav. Tako tudi deficitnost v lesni bilanci krijejo mnoge države z uvozom (Anglija, Italija, Nemčija i. dr.) in s tem v določeni meri regulirajo tržišče. Pri nas (v LRS) pa glede lesa kot surovine ta način preprečevanja monopolnih cen ne prihaja v poštev. Uvoz lesnih proizvodov iz drugih držav je mogoč le v majhni meri (celuloza, papir i. dr.); lesne surovine pa le iz drugih ljudskih republik, ki imajo presežke (Hrvatska, Bosna), v kolikor jih ne bodo ščasoma same predelovale.

Na podlagi izkušenj v zadnjih letih si je utrlo pot spoznanje, da je potreba po načrtni proizvodnji in distribuciji ter po reguliranju cen na področju gozdnega in lesnega gospodarstva nujnejša kot v drugih gospodarskih panogah, saj je les naša najvažnejša domača surovina in imajo gozdovi poleg neposredno gospodarskih še mnoge posredne gospodarske in pa negospodarske funkcije. Osnovno vprašanje pri tem pa je, kako daleč je mogoče iti s planiranjem v našem sedanjem gospodarskem sistemu. Strinjamo se z *dr. Pipanom* (19, Šumarstvo 1954, str. 513), ki pravi glede tega naslednje: »Mislim, da bi se mogli načelno vsi zediniti v tem, da ni koristno, da gozdno gospodarjenje brez kontrole prepustimo stihijskemu delovanju zakona vrednosti. Po mojem je najvažnejše in najtežje vprašanje v tem, kako in do katere mere je treba obvladati zakon vrednosti, da ne bi iz tega nastale velike škode za naše gozdarstvo.«

Že dokaj izkristalizirano in poenoteno je mnenje, da je treba v ta namen smotno, načrtno regulirati proizvodnjo s perspektivnimi in letnimi družbenimi plani, dvigati proizvodnost, izdajati dolgoročne in kratkoročne gozdno- in lesnogospodarske ukrepe, kontingentirati izvoz, urediti tržišče in s tem v zvezi bolj ali manj vplivati tudi na cene; te morajo biti v skladu z družbenimi plani, kakor pač zahteva to naša občasna gospodarska situacija. Znano je, da ekonomski zakoni v gozdnem gospodarstvu le počasi delujejo in da se vse spremembe, ki nastajajo tam pod pritiskom teh zakonov, uveljavljajo v precej dolgih rokih. Cene lesa so pa zelo dinamičen vzvod, posebno občutljiv instrument gospodarske politike, ki ga je treba preudarno uporabljati in vestno proučevati vse momente, ki vplivajo na njih oblikovanje.

Prednja izvajanja veljajo še posebno za Slovenijo spričo znanih nesorazmerij v njenem gozdnem in lesnem gospodarstvu. Zato se je v letu 1955 nadaljevalo prizadevanje za sestavo desetletnega perspektivnega plana za gozdarstvo in lesno industrijo. Posebno pereče je načrtno zmanjševanje števila žagarskih obratov; dalje so v družbenem planu za to leto predpisali gozdnim gospodarstvom kontingente za proizvodnjo jamskega in celuloznega lesa ter pragov; proučevala so se vprašanja kreditne politike, obdavčenja osnovnih in obratnih sredstev itd.; posebna skrb pa je bila posvečena smotrnemu reševanju vprašanja cen lesa. Razmotrivali smo, če bi bilo bolj maksimi-

mirati cene žagarskih proizvodov namesto cene lesa na panju, ali pa določiti odkupne cene kritičnih gozdnih sortimentov in tako urejati raven gozdne takse, lesna industrija pa naj bi prosto kalkulirala s cenami svojih izdelkov. Vsekakor pa morajo biti cene lesa na panju in lesnih sortimentov na tržišču v pravilnem medsebojnem razmerju.

Mnenja sem, da je pravilneje maksimirati cene vseh glavnih proizvodov žagarske industrije, pri tem pa smotrno upoštevati cene na svetovnem tržišču. V izvoz naj bi šlo samo prvovrstno blago, katerega cena bi bila lahko za 10—20% višja kot na notranjem tržišču. Odpraviti bi bilo izvozne koeficiente, ki otežujejo realne kalkulacije, ker bi se mogel izvoz ustrezno usmerjati z izvoznimi kontingenti oziroma v njih okviru z izvoznimi dovoljenji, v izjemnih primerih pa bi si morda pomagali z izvoznimi premijami.

Cene lesa na panju naj bi bile ustrezno visoke, posebno za dragocenejše sortimente ali prvovrstno kakovost, da tako stimuliramo varčevanje in smotrno krojenje lesa za tehnično rabo, za samopreskrbo pa naj se uporablja le manj iskani les ali drugovrstna kakovost in se čimbolj izkoriščajo odpadki. Na splošno naj bi bile cene lesa stalno primerno višje od drugih materialov, ker bi to pospešilo racionalno gojenje in izkoriščanje gozdov. Pri ugotavljanju cen lesnih sortimentov na panju naj bi iskali ustrezno sintezo med kategorijo vrednostnih in stvarnih cen.

Naslednja tabela podaja primerjavo — precej problematično zaradi občutnega nihanja cen v zadnjem letu — med povprečnimi cenami lesa na panju leta 1938 in 1955 v LR Sloveniji. Cene za leto 1938 (in sortimenti) so posnete po že navedeni tabeli za leto 1955 pa so izkalkulirane za sečnje v splošnodružbenih gozdnih Slovenije glede na dovoljene najvišje cene po zveznem odloku z dne 11. VIII. 1954 (Ur. l. FLRJ št. 34/54); povprečja so izračunana z uporabo planiranih količin izkoriščanja gozdov in veljajo na dan 1. I. 1955.

Lesni sortiment	Cena lesa na panju v din za m ³		Mnogokratnik
	1938	1955	
Hlodi hrasta	190	4850	25,5
Hlodi bukve	75	3300	50,6
Hlodi iglavcev	100	3600	36,0
Jamski les	55	2700	49,1
Celulozni les	55	3300	60,0
Tesani les	65	—	—
Drva, trda	20	210	10,5
Drva, mehka	13	—750	—
Povprečje	70	2300	32,8

Opombe: Podatke za leto 1955 sem dobil pri Zavodu za gospodarsko planiranje LRS.

Tesanega lesa ne izdelujejo več za tržišče.

Negativna cena sortimenta na panju izpade pri tržni ceni ok. din 2400 za m³ franko vagon. Spričo povečanja tržne cene proti koncu leta 1955 pa je postala gozdna taksa verjetno pozitivna.

Mnogokratnik za žagarske proizvode v LR Sloveniji je znašal ob istem času okoli 55, to pa zaradi večjega zajemanja presežka dela v industrijski dejavnosti.

V primerjavi s tem je bil v svetovnem merilu splošni povprečni mnogokratnik v začetku leta 1955:

- za proizvode poljedelstva in gozdarstva 12,7;
- za proizvode industrije 19,6 (v Jugoslaviji 25).

Podatki so posneti po mesečnem statističnem biltenu OZN za junij 1955.

Primerjava gibanja povprečnih cen v obče — totalni indeks — z gibanjem povprečnih cen lesa — ki smo jo posneli po drugem referatu inž. Svetličiča (27) — kaže naslednjo podobo:

	1938	1939	1948	1951	1952	1953	1954	1955	1955*
1938 = 100									
a) povpreč. indeks	100	—	384	1475	1110	1140	1110	1315	—
b) indeks za les	100	116	407	2250	2250	4055	4755	5120	6750
b/a	100	—	106	154	202	356	428	390	513

Primerjava pokaže, da se je les izredno podražil; če upoštevamo samo leti 1938 in 1955, vidimo, da so cene narasle za okoli 68-krat. Iz drugih tabel v omenjenem referatu izhaja dalje, da se je les v Sloveniji (Jugoslaviji) — v času od 1938 do 1955 — veliko bolj podražil kot v raznih evropskih državah, kakor tudi, da so cene žaganega lesa v Sloveniji prerasle cene nekaterih gradbenih materialov (cementa, opeke).

Sredi leta 1955 je skupina gozdarskih in drugih gospodarstvenikov LR Slovenije izdelala poseben referat (5) o perečih ekonomsko-finančnih vprašanjih gozdarstva in lesne industrije, ki naj tvori podlago za posebno gospodarsko konferenco v zveznem merilu. V tem referatu so v zvezi s pričujočim problemom posebno pomembne teze o tržni ceni lesa, predvsem o metodah za njeno ugotavljanje. Glede tega je rečeno in obrazloženo v glavnem (str. 74 do 87) naslednje:

Tržno ceno lesa ali lesnih proizvodov lahko izračunamo:

- a) na temelju lastnih proizvodnih stroškov;
- b) na temelju inozemskih cen ustreznih tržišč;
- c) na temelju primerjave z domačimi cenami nekaterih za primerjavo važnih materialov.

Vsak način ima svoje prednosti in pomanjkljivosti. Prvi način izhaja iz osnovne cene surovine, t. j. lesa na panju (induktivna metoda), ki jo je pa težko ugotoviti, ker so elementi za izračunavanje nenatančni ali raztegljivi.

* Proste cene za les. (Mimo kalkuliranih maksimalnih cen lesa po zveznem odloku — ki pa jih v LRS niso obvezno uvedli — so se v teku leta 1955 na tržišču stihijsko formirale cene, za katere je mnogokratnik nasproti onim iz leta 1938 še znatno večji.)

Drugi način, sicer »najhitrejši in najboljši«, za sedaj ne prihaja v poštev za drugo kot za splošno orientacijo spričo tega, da pri izvozu lesa uporabljamo faktorje ali koeficiente po trenutni izvozni politiki, ki poleg drugih momentov onemogočajo, da bi dobili povsem jasno podobo. Zato v današnji situaciji najbolj ustreza tretji način, čeprav zadeva tudi ta na mnoge težkoče. Vzporanje cen glavnih, osnovnih lesnih sortimentov oziroma gozdnih proizvodov s cenami gradbenega materiala (cementa, železa, jekla, opeke) — v tabelah — pokaže, da je pri nas les (jelka, smreka) še vedno pre poceni. Politika cen naj bi torej težila za tem, da se cene lesa približajo cenam gradbenega materiala. Iz tega razloga je treba — po zaključku gornje skupine gospodarstvenikov — ukiniti maksimiranje cen lesa, jih torej prepustiti povsem svobodnemu oblikovanju na tržišču.

V podrobno analizo teh — in drugih pomembnih tez v tej publikaciji — se v okviru te razprave ne moremo spuščati. Vsekakor so te teze pomemben prispevek k reševanju perečega vprašanja glede oblikovanja cen lesnih proizvodov v naši gospodarski praksi. Strinjamo se lahko s tem, da je vzporanje cen lesa s cenami gradbenega materiala zelo važen pokazatelj v politiki cen in da je treba zvišati cene lesa tako, da bodo dosegle — in presegle, kjer je to gospodarsko utemeljeno — cene gradbenih materialov pri nas. Posledica tega bi bilo še večje varčevanje z lesom oziroma njegova racionalnejša izraba, kakor tudi pospeševanje industrije gradbenih materialov, torej vsestranski gospodarski uspeh. Vendar upravičeno dvomimo, da bi bilo treba v ta namen popolnoma ukiniti maksimiranje cen lesa in jih povsem sprostiti, ker bi se anarhija na tržišču pri obstoječi oziroma naraščajoči deficitnosti lesne surovine lahko še povečala. Pač pa bi se naj po ustrezni sintezi vseh opisanih treh načinov, dalje z osnovanjem gravitacijskih oziroma alimentacijskih območij ter z upoštevanjem raznih nujnih splošnogospodarskih potreb načrtno ustvaril okvir — planiranje v glavnih proporcih! — za čimvečje obvladovanje zakona vrednosti. Maksimiranje cen in podobni ukrepi se vse bolj uveljavljajo tudi v kapitalizmu, da se izognejo gospodarskim krizam zaradi anarhije na tržišču oziroma v proizvodnji in distribuciji, ki jo povzročajo predvsem svobodno delovanje zakona o ponudbi in povpraševanju ter drugi zakoni kapitalistične ekonomike. Dirigiranje ali planiranje gospodarstva v pogojih kapitalizma je eden osnovnih problemov, ki vedno bolj okupira ekonomiste kapitalističnega sveta. Nazori o »svobodnem kapitalističnem gospodarstvu« so spričo monopolov, kartelov in splošnega razvoja v državni kapitalizem že zelo zastareli. Vse bolj se uveljavljajo tudi v kapitalizmu intervencije države v gospodarstvu, čimbolj se krepijo težnje po enotnem svetovnem gospodarstvu in s tem v zvezi po »svetovnem planiranju«.

Dotaknil bi se še vprašanja, ali bi bilo umestno imenovati bolj ali manj načrtno oblikovanje cen lesa na panju v naši gospodarski praksi »planske cene« ali kako drugače. Morda bi jih bilo bolje nazvati »ekonomske cene«, spričo tega, da so rezultat raznovrstnih politično-ekonomskih činiteljev. Vsekakor pa je glede na kategorijo težko opredeliti cene lesa, ki so se oblikovale v letu 1955 v gozdnem in lesnem gospodarstvu Slovenije. Nastajale so pod vplivom raznovrstnih administrativnih ukrepov ter zakona o ponudbi in povpraševanju. Zelo so nihale, vendar na področju splošnodružbenega sektorja dosti manj — in tudi niso tako narasle — kot v privatnem sektorju.

c) *Stvarne cene*

Ta pojem — po *Kidričevih* tezah — ni povsem istoveten s pojmom svobodne tržne cene, t. j. cene, ki se formira na tržišču ob povsem svobodnem delovanju objektivnih ekonomskih zakonov, predvsem po zakonu o ponudbi in povpraševanju — podobno kot je bil to najznačilnejši primer v kapitalističnem gospodarskem sistemu v prvi fazi njegovega razvoja, t. j. v liberalističnem kapitalizmu. V pogojih naše ekonomike se delovanje zakona o ponudbi in povpraševanju ustrezno omejuje na okvir s planom danih proporcev. V okviru direktivnih planskih proporcev se oblikujejo tudi cene. Plansko in tržno gospodarstvo sta v stvarnosti našega gospodarskega življenja ozko povezani. Naši socialistični odnosi odredjajo medsebojnemu konkurenčnemu boju podjetij ožje meje kakor so v kapitalističnem gospodarstvu.

Glede svobodnega formiranja tržiščne cene lesa na panju v splošnodružbenih gozdovih z uvedbo javnih dražb smo bili vsekakor predač zanihali v gospodarski liberalizem, ker ta način nikakor ne more na splošno ustrezati danim pogojem v našem gospodarskem sistemu. Uporabljev bi bil morda le za oddajo presežkov lesa kot industrijske surovine v posameznih pokrajinah, po pokritju njihovih nujnih lastnih potreb, pa še to le v določenih pogojih. Saj se tudi cene nekaterih drugih družbeno važnih deficitnih proizvodov oziroma surovin ne formirajo povsem prosto po zakonu o ponudbi in povpraševanju ter jih je treba ustrezno določati (za razne industrijske surovine in potrošne predmete). Z novimi predpisi glede najvišjih cen lesa in drugimi ukrepi so povsem proste prodaje lesa na panju v splošnodružbenih gozdovih onemogočene in tudi v privatnih gozdovih zelo omejene. Stvarne cene lesa na panju bodo torej prihajale v poštev le v ozkih okvirih.

V težnji, da pridemo v našem planskem gospodarstvu ščasoma na takšen socialistični gospodarski sistem, ko nam po citiranih besedah *S. Kraigherja* — za nadaljnji razvoj v višje družbene oblike tržišče in razni finančni instrumenti ne bodo več potrebni, moramo tudi glede cene lesa na splošno, kakor tudi posebej na panju, iskati ustrezne načine, da čimprej dosežemo ta cilj. Brez dvoma se bo področje svobodnega delovanja ekonomskih zakonov vsebolj zoževalo in v vse večji meri se bodo uveljavljali planski ukrepi. Zamisel, ki jo je nekdo izrazil ob sprostitvi objektivnih ekonomskih zakonov, da bi se tudi za oblikovanje cen lesa ustanovila produktna borza — podobno kot se je za kmetijske proizvode —, bi ne bila primerna spričo povsem drugačnih pogojev v lesnem gospodarstvu. Pač pa bi bilo po mojem mnenju prav, da se po predlogu gozdarskih in lesnih gospodarstvenikov čimprej ustanovi posebna zbornica za gozdno in lesno gospodarstvo. V takšni zbornici združeni dve važni stroki bi lahko ustanovili poseben organ, ki bi — v povezavi z Zavodom za gospodarsko planiranje LRS — pomagal reševati zapletena vprašanja načrtnega proizvodjanja, distribucije in oblikovanja cen na področju gozdnega in lesnega gospodarstva, ustvarjanja gravitacijskih, eksploatacijskih in alimentacijskih območij ter podobne naloge. Potem bi laže — brez čisto povsem enostranskih administrativnih ukrepov — dosegali, da bi bili rezultati iz gospodarskih planskih kalkulacij in delovanja objektivnih ekonomskih zakonov bolj v skladu z našimi potrebami in gospodarskim razvojem kot so sedaj.

V. ZAKLJUČEK

S pričujočo razpravo sem skušal razvojno — deskriptivno in ponekod bolj ali manj analitično — prikazati in osvetliti bistvo, pomen in vlogo cene lesa na panju oziroma gozdne takse. Prispevala naj bi k reševanju tega problema, enega izmed najvažnejših v naši gozdarski ekonomiki, kakor tudi nasploh v ekonomiki prehodnega razdobja iz kapitalizma v socializem. Značilnost našega prehodnega razdobja je sprepletanje elementov stare, odmirajoče ekonomike z nastopajočo novo, socialistično ekonomiko, katere obrise sta nakazala *Marx* in *Engels*. Mnogo politično-ekonomskih ukrepov pomeni zategadelj le v najrazličnejših oblikah nastopajoče težnje, da se uresničijo ta načela. Le v tem smislu je treba pojmovati v tej razpravi podana izvajanja o socializmu. Najti v našem prehodnem razdobju pravilno sintezo kapitalističnih in socialističnih kategorij cene lesa na panju oziroma gozdne takse, ki ustreza občasnemu stanju razvoja našega splošnega gospodarstva ter posebej gozdnega in lesnega gospodarstva, pa je ena izmed naših najvažnejših nalog.

Kakor smo videli so v tem kompleksu vprašanj nekatera vprašanja teoretično že prav dobro obdelana in razna gledanja bolj ali manj vsklajena: so pa še razna pomembna odprta vprašanja, od katerih je nekaj šele komaj načetih, medtem ko imamo o drugih že vrsto tehtnih razprav. Tako n. pr. še ni temeljito obdelan učinek gozdne takse na razvoj proizvodnih sil, na plače delavcev v proizvodnji lesa na panju in v izkoriščanju gozdov, na rentabilnost poslovanja oziroma pravilno prikazovanje finančnega uspeha itd.

Nisem si povsem na jasnem, če moja razporeditev tvarine oziroma prikaz pojavov v naši gospodarski praksi popolnoma ustreza postavljenim tezam in kategorijam — n. pr. glede aplikacije *Kidričevih* tez — oziroma naslovom poglavij. Morda bo kdo tudi prigovarjal, češ da je razvoj prikazan in obravnavan v nekaterih poglavjih preveč podrobno. Vodila me je misel, da bo koristno, če podam dosedanji razvoj z obširnejšim opisom in obrazložitvijo posameznih faz in pojavov zategadelj, da se laže presodi, če se pri iskanju novih oblik in praktičnih ukrepov »vračamo na staro« — kar se v zadnjem času tu in tam trdi — ali pa so nove oblike, ki jih terja praksa kot »vrhovni arbiter« v gospodarskem življenju, le podobne prejšnjim; skratka, če pomenijo korak naprej v načrtni graditvi socializma na področju gozdarstva ali ne.

Teoretična plat pričujočega problema je s strani gozdarskih strokovnjakov oziroma ekonomistov že dokaj osvetljena in bolj ali manj znanstveno obdelana. V pogledu aplikacije načel in posameznih postavk v naši gospodarski praksi se vrši živahna izmenjava misli, gledišč in informacij o praktičnih dognanjih ter skušnjah na posameznih področjih dejavnosti, kakor tudi na teritorialnih območjih, kolikor imajo posamezna svoje specifične pogoje. To je tudi nujno potrebno spriči velike dinamike našega gospodarskega življenja, v katerem ima gozdarstvo kot ena glavnih panog naše osnovne proizvodnje važno vlogo. Zaradi tega moramo neprestano in zelo aktivno spremljati vse pojave v splošni ekonomiki. Naša gozdno- in lesnogospodarska politika — ki se dialektično vključuje v splošno gospodarsko politiko — ima v ceni lesa na panju oziroma gozdni taksi važen gospodarski instrument ali vzvod za smotrni, uspešen nadaljnji gospodarski razvoj in ustrezno prilagojevanje občasnim potrebam v skladu s stanjem gozdov.

Poleg drugega bo treba po mojem mnenju še razpravljati tudi o tem, če in v koliko bi mogli istovetiti »gozdno takso« z »vrednostno ceno«, dalje »ekonomsko ceno« s »plansko ceno« in »stvarno ceno« s »svobodno ceno«. Po opredelitvi pojmov v Šumarski enciklopediji bo v teoretskem pogledu vsekakor več jasnosti, kar bo vplivalo tudi na pravilnejšo uporabo terminov v praksi, kjer je sedaj precejšnja zmeda. Cene lesa na panju, izračunane v letih po 1950 v NR Hrvatski, imenovane tudi gozdne takse, se povsem ne skladajo s kriteriji, postavljenimi za socialistično gozdno takso (po *Kraljiću* so to »neprave« ali »psevdo« gozdne takse). V LR Sloveniji imajo prispevek za gozdni sklad vsekakor značaj taksa, vendar ne »gozdne takse« v opredeljenem smislu, kakor jo tudi včasih imenujejo. Ta naziv se često zamenjuje tudi z nazivom »planska cena« in celo »ekonomska cena«, ki se pojmovno močnejše naslanja na tržišče. Zdi se, da se bo poimenovanje v praksi zreduciralo na dva termina: »gozdna taksa«, tradicionalni naziv, ki se je že udomačil kot konvencionalni termin za samovoljno, bolj ali manj plansko določene cene, ter »svobodna cena«. Slednja se bo pri nas omejila le na izjemne, povsem prostovoljne prodaje v privatnem sektorju. Ne mogli pa bi je imenovati tržna cena, kot se imenuje v svetovnem merilu oziroma povsod tam, kjer obstajajo poleg neorganiziranih tržišč tudi borze kot organizirana tržišča. Svobodne cene so torej pri nas bolj izjema, nasprotno od kapitalističnega sveta, kjer »pomeni prodaja po taksi samo izjemni način prodaje lesa« (citat iz uvoda te razprave).

Prokopljević v svoji razpravi: »Problem društvenog plana šumarstva za 1954. godinu« navaja vrsto nerešenih ekonomskih problemov v gozdarstvu, med njimi na prvem mestu problem cene lesa na panju (Šumarstvo, 1954, str. 85). Izpustil pa je problem ugotavljanja vrednosti oziroma cene gozdov v prehodnem razdobju, ki je pri nas šele komaj načel; v teoriji v zvezi s cenitvijo osnovnih sredstev podjetij, v praksi pa pri izdaji navodil za postopke po razlastitvenem zakonu glede ocenjevanja in določanja odškodnine za razlaščene gozdove. Problem ugotavljanja vrednosti gozdov — v strokovni literaturi po novem ne več »računanje«, temveč »cenitev« gozdov — je ozko povezan s pričujočim problemom. Kakor znano, poznamo v gozdarski buržoazni ekonomiki v pogledu ugotavljanja »vrednosti« — dejansko cene — gozdov razne kategorije: prometno ali tržno, donosno ali rentno ter stroškovno ali produkcijsko vrednost. Poudarek je na tržni vrednosti; stroškovna vrednost se uporablja le izjemoma, in sicer le za mlade gozdne sestoje, ki na prostem tržišču ne bi dosegli ustrezne cene. Odločilna pa je cena, ki se doseže na prostem trgu, saj je tržišče s svojim stihijskim avtomatizmom značilno za kapitalistični sistem na splošno (v kolikor se v njegovem višjem stadiju ne uveljavlja bolj ali manj dirigirano gospodarstvo oziroma parcialno planiranje). V našem sistemu pa prihaja do izraza »stroškovna« (produkcijska oziroma reprodukcijska) vrednost v ustrezni obliki, v skladu z marksističnimi načeli, da je družbeno potrebno delo merilo vrednosti.

Naše znanstvenoraziskovalne zavode čaka ogromno delo pri reševanju teh problemov, ki so v prehodnem razdobju posebno zapleteni; niso težki samo v teoriji, temveč morda še bolj v praksi, kjer ni lahko najti pravo mero med planiranjem in ekonomskim avtomatizmom, ki naj izloči negativne pojave in vpliva stimulatивно na povečanje proizvodnje. Gledati moramo

nanje razvojno, v povezavi z drugimi gospodarskimi panogami, se pravi dialektično; iskati sintezo za občasno stanje, upošteva je perspektivo, ko tržišče ne bo več potrebno. Težko je reči, kdaj bo nastopila ta doba; morda je še daleč, morda pa je že bliže, kot slutimo. Mislim namreč na silen razvoj znanosti in tehnike v zadnjem času, ki omogoča ogromno proizvodnjo. Spričo najnovejših dogodkov oziroma ukrepov v zvezi z atomsko energijo, ki bodo sprostili velikanske človeške in prirodne sile v prid splošne blaginje, bo človeštvo verjetno kmalu doseglo višji stadij socializma, za kar je osnovni pogoj obilje proizvodov.

V LR Sloveniji je problem cene lesa na panju, kakor sem že poudaril, spričo neugodnejše strukture zemljiške lastnine, slabega stanja gozdnega fonda v pogledu lesne zaloge in pasivnosti lesne bilance še posebno zapleten in teže rešljiv kot v drugih naših ljudskih republikah. S posebno pozornostjo je treba zato spremljati teoretična razglabljanja in uporabo dognanj v praksi, jih prilagajati našim posebnim pogojem, pa tudi s študijem in praktičnim ukrepanjem prispevati k reševanju posameznih perečih vprašanj. Tako bomo dobili teoretično utemeljeno oporo in ustrezne metode za pravilno ukrepanje v kompleksu pričujočega problema, od katerega je v veliki meri odvisen naš glavni cilj, t. j. popraviljanje stanja in produktivnosti naših gozdov, uravnoteženje lesne bilance, skratka, uspeh našega gozdnega in lesnega gospodarstva.

Rokopis zaključen konec decembra 1955.

DAS PREISPROBLEM DES HOLZES AM STOCKE

(Beiträge zu seiner Lösung)

In der »**Einleitung**« stellt der Autor das Wesen, den Ursprung und die Definition der Begriffe »Stockpreis des Holzes« und der »Forsttaxe« dar, die man ab und zu als gleichbedeutend annimmt, hier und da aber misst man ihnen eine verschiedene Bedeutung zu. Der erstgenannte Begriff bedeutet den Preis — nach der Masseinheit — für die Holzsortimentmasse am Stocke, der bei ihrem freien Verkaufe auf Grund des Angebotes und der Nachfrage erzielt wird. Die »Forsttaxe« hingegen ist ein traditioneller Begriff, der eine amtliche oder willkürliche Festsetzung des Holzpreises am Stocke vorstellt. Es muss danach die **automatische** von der **willkürlichen** Formierung des Stockpreises unterschieden werden. Die angeführten beiden Begriffstermine bedeuten zwei verschiedene ökonomische Kategorien, die sowohl im kapitalistischen, als auch im sozialistischen Wirtschaftssystem auftreten, — im letzteren wenigstens in seiner ersten Entwicklungsphase.

Im II. Kapitel: **Formierung des Holzpreises und anderer Waldprodukte im Kapitalismus** sind die verschiedenen Momente und Faktoren angeführt, die in diesem Wirtschaftssystem auf die Formierung der Stockpreise des Holzes auf Grund einer mehr oder weniger freien Konkurrenz einwirken. Im Kapitalismus wirken sich die Holzpreise unter dem Einflusse des Gesetzes eines durchschnittlichen Profitsatzes, beziehungsweise des Gesetzes von Angebot und Nachfrage aus, ähnlich wie das auch bei anderen Zweigen der Warenproduktion vorkommt, jedoch mit gewissen Einschränkungen mit Rücksicht auf die besondere Eigenheit der Waldproduktion (Beschränkung in der Waldflächenausdehnung — besonders von Waldflächen mit kostbaren Holzsorten —, die Länge des Produktionszyklusses, das Defizit an Holz-

rohstoffen in den meisten Kulturländern). Die Formierung der Holzpreise auf Grund der freien Konkurrenz ist daher grösstenteils von der monopolistischen Tendenz der Waldbesitzer und von Eigentumsverhältnissen abhängig. In den Privatwäldern ist das einzige Wirtschaftsziel die Erreichung eines grösstmöglichen Erfolges — beziehungsweise der grösstmöglichen Waldrente massgebend, ohne Rücksichtnahme auf die Interessen des Gemeinwesens. In den Staats- und öffentlichen Waldungen — in denen allerdings nach kapitalistischen Grundsätzen gewirtschaftet wird — müssen aber neben dieses Zieles auch andere Aufgaben und gewisse gemeinnützliche Funktionen berücksichtigt werden. Wegen ihrer grossen gemeinnützlichen Bedeutung sind diese Wälder ein besonderer Gegenstand der Wirtschaftspolitik. In gar manchen kapitalistischen Ländern ist das Eingreifen des Staates in die Forst- und Holzwirtschaft sehr empfindlich; im allgemeinen kommt in der kapitalistischen Welt auf dem Gebiete der Forstwirtschaft das Prinzip des Staatskapitalismus zur Geltung. Unter dem Einflusse obgenannter Faktoren gehen die Holzpreise mehr oder weniger von ihrem Werte ab, stychisch oder anarchisch. Von einer ganz freien Formierung kann also im allgemeinen keine Rede sein.

Der Autor berührt einige Entwicklungstendenzen in der Forstwirtschaft kapitalistischer Staaten (Deutschland, U. S. A.) in Verbindung mit dem behandelten Problem; ausführlicher stellt er die Art und Weise der Formierung der Stockholzpreise, der Kalkulationen und Rechnungsformeln dar, die in der kapitalistischen forstlichen Oekonomie am häufigsten vorkommen, und ihre Applizierung in der Wirtschaftspraxis des alten Jugoslawiens, beziehungsweise des alten Sloveniens.

Das III. Kapitel: **Der Preis des Holzes am Stocke oder die Forsttaxe im sozialistischen Wirtschaftssystem** behandelt einige Grundsätze der politischen Oekonomie des Sozialismus, die sich auf das Wert- beziehungsweise Preisproblem des Holzes am Stocke beziehen. Aus dem Werke K. Mark's: »Das Kapital« führt er einige Absätze aus dem Kapitel: »Produktionszeit« an, die seine Einstellung über die Holzproduktion im Walde beleuchten. Weiters betrachtet er den Wald als Produktionsmittel zur nachhaltigen Holzerzeugung, und seine Rolle in der sozialistischen Oekonomie. Für die sozialistische Wirtschaft ist das Gemeineigentum der Produktionsmittel — also auch aller Wälder — massgebend. Damit wird ein komplexweises Planieren der Produktion und Distribution sowie eine planmässige Festsetzung der Produktpreise ermöglicht. Diese werden derart festgesetzt, dass sie nach Tunlichkeit dem Werte der Produkte entsprechen, sie können aber auch planmässig davon abgehen und sichern die einfache Reproduktion für den Gemeinbedarf und für die Reservefonde.

Der Autor bringt eine Detailerörterung des Problemes des Holzstockpreises beziehungsweise der Forsttaxe in der Sowjetunion, die auf diesem Gebiete bahnbrechend war, weiters der schwierigen waldwirtschaftlichen Lage der Sowjetunion wegen der ungünstigen geopolitischen Verteilung des Waldfondes, weiters verschiedene Arten und Vorkehrungen zur Lösung dieses Problemes und die Anwendung der Forsttaxe als eines ökonomischen Hebelansatzes und Instrumentes der Forstpolitik. Der Uebergang aus den kapitalistischen in sozialistische Beziehungen war dort mit verschiedenen Formen der Preisformierung und mit häufigen Änderungen der Art und Weise, beziehungsweise der Methodologie der Preisplanung verbunden. Das Problem des Holzpreises am Stocke ist durch Jahrzehnte hindurch von einer Reihe von forstlichen Oekonomiebewanderten erörtert worden (Anučin, Vangnic, Solovjev, Vasiljev u. A.). Auf Grund von Abhandlungen und praktischen Erfahrungen sind nach dem zweiten Weltkriege einige Methoden der Festsetzung

der Forsttaxe herangebildet worden, die jetzt praktisch ausprobiert werden. Zu den ideellen Grundformen der Lösung des Problem der Holzstockpreise in der sozialistischen Wirtschaft haben in der Nachkriegszeit auch jugoslawische Forst-Oekonomisten — unter ihnen in erster Linie Prof. B. Kraljić, beigetragen.

Im folgenden Kapitel IV: **Der Charakter und die Rolle des Holzstockpreises bei der Umformung unseres Wirtschaftssystems**, stellt der Autor das Problem und dessen Bedeutung in der jugoslawischen Oekonomie im Uebergangszeitraum aus dem Kapitalismus in den Sozialismus dar. Charakteristisch für diesen Zeitraum ist das Durchwirken der Elemente der alten aussterbenden Oekonomie mit der antretenden neuen sozialistischen Oekonomie. In der ersten Phase dieses Zeitabschnittes, in der Zeit des sogenannten administrativen Sozialismus bis zum Jahre 1950, lag die Führung der Wirtschaft in den Händen der Staatsorgane; der Schwerpunkt lag in der Detailplanung. In Ermangelung eigener Erfahrungen sind auch verschiedene Methoden und Formen, die sich in der Sowjetunion ausgebildet hatten, übernommen worden; man hat dieselben unseren Verhältnissen anzupassen versucht, oft ohne vorgegangenen gründlichen Studium und einer entsprechenden Analyse, ob sie den besonderen Bedingungen zur Entwicklung des Sozialismus in Jugoslawien auch entsprechen.

Das Angeführte gilt sowohl für den Bereich der Forst- und Holzwirtschaft im allgemeinen als auch konkret für das gegenwärtige Problem. Der Autor gibt die Grundsätze sowie die Art und Weise zur Festsetzung des durchschnittlichen Einheitswertes, beziehungsweise des Preises per Festmeter der Holzmasse- und der Hauptholzsortimente — für den ganzen Staat an, sowie auch ihre Applizierung und die Erfahrungen in der Wald- und Holzwirtschaft für die Volksrepublik Slovenien in der ersten Nachkriegsphase, an. In der zweiten Nachkriegsphase, nach dem Jahre 1950, d. i. nach Einführung des neuen Wirtschaftssystems — als die Einwirkung der objektiven ökonomischen Gesetze zur freien Entfaltung gelangt, und man nur mehr nach allgemeinen Proportionen plant — sollte eine schnellere Entfaltung der Produktionskräfte mit der Zielsetzung, je eher den Stand zu erreichen, wo zur weiteren Entwicklung in höhere Gemeinschaftsformen ein Markt sowie verschiedene Finanzinstrumente nicht mehr benötigt würden, ermöglicht werden. Der Autor bedient sich zum Ausgangspunkte seiner Erörterungen jener Thesen, die in diesem Zusammenhange von den Fachleuten der allgemeinen Oekonomie — in erster Linie von B. Kidrič — formuliert wurden, und ihre Applizierung auf die Wald- beziehungsweise Holzproduktion. Er erörtert weiters die Detailfrage, wie hiebei die Kategorien: **Wertpreis, Planierungspreis und der sachliche Preis** zu verwerthen wären. Weiters führt er verschiedene Momente an, die auf die Formierung des Holzpreises nach Freigabe der Wirtschaft einwirken, und weist auf deren Folgeerscheinungen hin, und zwar: einerseits die Preissteigerung der Holzprodukte — bis zu einer Höhe, die den Preisen auf dem Weltmarkte entspricht und auch mit den Preisen anderer Materialien in einem richtigeren Verhältnisse steht — und damit verbunden ein sparsameres Umgehen mit Holz, anderseits aber eine erhöhte Spekulation mit Holz angesichts der passiven Holzbilanz in der Volksrepublik Slovenien und damit eine Anarchie auf dem Holzmarkte. Letztere hat unbedingt eine grössere Intervention des Staates, d. i. administrative, beziehungsweise planmässige Verfügungen gefordert. Zur Lösung der verwickelten Fragen der planmässigen Produktion, Distribution und der Holzpreisformierung könnte die vorgeschlagene Schaffung einer eigenen Kammer für Forst- und Holzwirtschaft gute Dienste leisten.

In seiner **Schlussfassung** betont der Autor, das Problem des Holzstockpreises sei in theoretischer Hinsicht schon ziemlich beleuchtet und wissenschaftlich erschöpft, doch noch **bei weitem nicht zufriedenstellend gelöst**. Besonders in der Volksrepublik Slovenien sei dieses Problem infolge der ungünstigen Struktur des Besitz Eigentums, des schlechten Zustandes ihres Waldfondes hinsichtlich des Holzvorrates und des Passivums der Holzbilanz noch mehr kompliziert und daher schwieriger zu lösen, als in den übrigen Volksrepubliken Jugoslawiens. Besonders schwer ist in der Praxis das richtige Mass zwischen dem Automatismus und der Planierung zu finden, das alle negativen Erscheinungen und Einflüsse auszuschalten hätte und stimulatv auf eine Erhöhung der Produktion einwirken sollte. Angesichts der grossen Dynamik des Wirtschaftslebens, der Entwicklung der Wirtschaft und Technik, sowie der Bedeutung und der Rolle des Holzpreises am Stocke — als Instrument der Wirtschaftspolitik — ist es dringend geboten, dass die forstwirtschaftlichen Versuchs- und andere Anstalten diese Entwicklung ständig begleiten und allen, in Verbindung mit diesem Probleme stehenden Erscheinungen, nachgehen.

UPORABLJENO SLOVSTVO

1. Bakarić, V.: Problemi zemljiške rente v prehodni etapi. Komunist (slov.), 1950/2—3.
2. Bičanić, B.: Šumska taksa i diferencialna renta u šumarstvu NRH. Šumarski list, 1953.
3. Buchholz, E.: Die Wald- und Holzwirtschaft Sowjet-Russlands. Berlin, 1932.
4. Čirić, M.: Amortizacija, cene i narodni dohodak u šumarstvu. Šumarstvo, 1953.
5. Društvo inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesne industrije LRS: Ekonomsko finančna vprašanja gozdarstva in lesne industrije. Ljubljana, 1955.
6. Dular, M.: Odstopanje cene od vrednosti v prehodnem razdobju iz kapitalizma v socializem. Ekonomska revija, 1950.
7. Ingolič, J.: Nekaj misli o problemih gozdne takse v nedržavnem sektorju gozdarstva. Ekonomska revija, Ljubljana, 1950/4.
8. Kardelj, E.: Socialistična demokracija v jugoslovanski praksi. Politična knjižnica 1, Ljubljana, 1954.
9. Kautsky, K.: Agrarno vprašanje. Ljubljana, 1952.
10. Kidrič, B.: Teze o ekonomiki prehodne dobe v naši državi. Komunist, 1950/6.
O nekaterih teoretičnih vprašanjih novega gospodarskega sistema. Delo, 1952/2—3.
11. Kraigher, S.: Govor o ustavnem zakonu na IV. zasedanju Ljudske skupščine LRS dne 30. I. 1953. Slovenski poročevalec, 1953, št. 30.
12. Kraljić, B.: Ekonomski elementi proizvodnje socialističkog šumarstva. Zagreb, 1952.
13. Lohwasser, A.: Ustanovljenje šumske takse. Šumarski list, 1923.
14. Marić, B.: Pitanje šumske takse u Sovjetskom Savezu. Šumarski list, 1948.
15. Marinović, M.: Osnovni problemi naše šumsko-privredne politike. Šumarski list, 1946.
16. Marx, K.: Kapital. Beograd 1947, v latinici.
17. N. P. Šumske takse i njihova uloga u narodnoj privredi. Šumarstvo, 1949.
18. Peleš, T.: Prelaz na plansku privredu — zakonski propisi. Šumarski list, 1947.
19. Pipan, R.: Izračunavanje šumske takse. Šumarski list, 1935.
Kapitalizam u šumarstvu. Šumarski list, 1938.
Planske ili slobodne cene drveta. Šumarstvo, 1954.

20. Plavšić, M.: O određivanju šumske takse (cijene drveta na panju). Glasnik šumske pokuse, Zagreb, 1948.
21. Potočić, Z.: Planiranje šumarstva. Šumarski list, 1949.
22. Prokopljević, N.: Prilog pitanju strukture cene drveta na panju. Šumarstvo, 1950.
- Disproporcije u troškovima proizvodnje drveta na panju.
- O određivanju veličine vrednosti udela redovnog i vanrednog prinosa na troškove proizvodnje drveta na panju. Šumarski list, 1951.
- Osvrt na članak »Diferencijalna renta posložaja u šumarstvu«. Šumarski list, 1952.
- Oblici i vrste radova u šumskoj proizvodnji (proizvodnji drveta na panju): Diferencijalna renta u šumarstvu. Šumarstvo, 1952.
- Još o pojmu diferencijalna renta položaja. Šumarski list, 1953.
- O nekim ekonomskim kategorijama i odnosima u šumarstvu. Šumarstvo, 1953.
- O nekim ekonomskim problemima šumske proizvodnje (proizvodnje drveta na panju) kod šumskih gazdinstava. Šumarski list, 1954.
- Problemi društvenog plana šumarstva za 1954 god. Šumarstvo, 1954.
- O ceni drveta na panju. Drvarski glasnik, Beograd, 1955, br. 8.
- Privredni sistem ili sistem planiranja u šumarstvu. Šumarstvo, 1955.
- O problemu vrednosti drveta. Šumarstvo, 1955.
23. Sarnavka, R.: Kalkulacija šumske takse i poduzetnička dobit. Šumarski list, 1933.
24. Sevnik, F.: Zadruginištvo v gozdnem in lesnem gospodarstvu Slovenije. Gozdarski vestnik, 1952.
- Gospodarske zbornice — pomembne družbene ekonomske organizacije. Les, 1953.
25. Simeunović, D.: Godišnji prirast šuma kao osnovni i maksimalni kapacitet u eksploataciji šuma. Šumarski list, 1949.
26. Solovjev, V. I.: Šumske takse i njihova uloga u narodnoj privredi. Lesnoje hozjajstvo, 1949/4 (po reviji Šumarstvo, Beograd, 1949).
27. Svetličić, A.: O cenah žaganega lesa smreke in jelke in cenah lesa na panju. Referat za DIT gozdarstva in lesne industrije LRS, 1955.
- O najvišim cenama drveta na panju. Drvarski glasnik, Beograd, 1955, br. 4.
- O ukrepah za stabilizaciju cen lesa. Referat v publikaciji Zavoda za gospodarsko planiranje LRS »Problematika o cenah za les«, Ljubljana, 1955.
28. Špiranec, N.: Diferencijalna renta položaja u šumarstvu. Šumarski list, 1952.
- O pojmu diferencijalne rente položaja. Šumarski list, 1953.
29. Šurić, S.: Poduzetnička dobit. Šumarski list, 1932, 1933.
- Planiranje u šumskoj privredi. Referat za savjetovanje u Ohridu, 1954.
30. Trifunović, D.: Normiranje cene drveta u šumskoj proizvodnji i eksploataciji. Šumarski list, 1947.
31. Ugrenović, A.: Iskorištavanje šuma. Šumarski list, 1924.
32. Uratnik, F.: Značilnosti kmečkega gospodarstva na slovenskem Krasu. Ekonomska revija, 1950.
33. Vladisavljević, Lj.: Sniženje pune cene koštanja u šumskoj privredi. Šumarstvo, 1949.
34. Waszner, J.: Kalkulacija šumske takse. Šumarski list, 1924.
- Poduzetnička dobit. Šumarski list, 1932.
35. Zavod za gospodarsko planiranje LRS: Dokumentacija k predlogu društvenog plana LR Slovenije za leto 1955.